

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ Η • ΑΡΙΘΜ. 71 - 72 • ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ — ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1984 • ΧΕΣΒΑΝ — ΚΙΣΛΕΒ 5745

תחלת חכמה ידעת ה' ודעת קדשים בינה

«Ἀρχή σοφίας φόβος Κυρίου καὶ ἐπίγνωσις ἁγίων φρόνησις»
(Παραμ. 9:10)

Τάφοι χωρίς σταυρούς

Π. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Ἡ Ἀρχιρραβινεΐα Θεσσαλονίκης ἀνακοινοῖ:
 Πέντε ὀνόματα.
 Γαβριέλ Σαμουέλ Ματαράσσο.
 Ἰακώβ Ραφαέλ Μαχέλ.
 Μαλλάχ Μωϋσῆ Παλάτσι.
 Πέππο Μπενβενίστε Ἀσσαέλ.
 Ἡλία Ἀβραάμ Ματαλών.
 Γιά πρώτη φορά τ' ἀκοῦτε — σὰς
 τό ὑπόσχομαι — νά τά ξανακούσετε. Θά
 μεταφερθοῦν κι αὐτοί ἄνω ἄνω στόν τάφο μέ τήν
 ἐπιγραφή «Ἄγνωστος Στρατιώτης». Γιά τήν
 ἑλληνική πατρίδα ἔπεσαν μαχόμενοι στόν
 Γράμμο. Ἡ Ἀρχιρραβινεΐα ἐτέλεσε προχθές τό
 μνημόσυνό τους. Ὑπέρτατο καθήκον καί στούς
 Ἑβραίους ἀπέναντι τῶν νεκρῶν τους ἡ τέλεση
 μνημοσύνου. Ἀσκαβὰ λέγεται στήν Ἑβραϊκή.
 Στούς οἰκειούς ἀνήκει ἡ ὑποχρέωση τῆς
 ἀπονομῆς τῶν μεταθανατίων τιμῶν. Ἀλλά πού
 νά βρεθοῦν οἰκεῖοι; Τούς ἔφαγαν τά γερμανικά
 κρεματόρια. Εἶναι τόσο δύσκολο στούς
 Ἑβραίους πού ἐπέζησαν νά σὰς παρουσιάσουν
 σέ συγγενή τους. Ἀπό τή φρικὴ τῆς ὁμηρείας —
 μοῦ γράφει ἀπό τή Θεσσαλονίκη ὁ ποιητής κ.
 Ζωγραφάκης — πέρασαν καί οἱ πέντε νεκροί τοῦ
 Γράμμου. Καί εἶχαν γνωρίσει πρὶν ἀπ' αὐτὴν τήν
 περιπέτεια τοῦ Ἑλληνοἰταλικοῦ. Πόλεμος,
 ὁμηρεία, κρεματόριο τῶν συγγενῶν, νέος
 πόλεμος. Πορεία πάνω σέ πούπουλα... Ἡ πορεία
 τοῦ Ἰσραήλ. Στὶς ἑλληνικές κορφές λευκαίνονται
 τώρα τὰ κόκκαλα τῶν πολεμιστῶν, χωρὶς οὔτε
 τοῦ Ναζωραίου, οὔτε τοῦ Μωϋσῆ τό σύμβολο νά
 παραστέκει τοὺς τάφους των. Ἐλάχιστες
 ἑκατοντάδες ἀπέμειναν ἀπὸ τίς μυριάδες τῶν
 Ἑβραίων τῆς Ἑλλάδος καί οἱ ἐλάχιστοι ὅμως
 αὐτοὶ καταβάλλον τὴν ἀναλογία τους στό φόρο
 τοῦ αἵματος. Νεκροί στήν ὑπηρεσία τῆς χώρας.
 Δέν εἶναι οἱ πρῶτοι. Θυμοῦμαι στὸν πόλεμο τοῦ
 '40 τόν Ἑβραῖο ἐκεῖνο συνταγματάρχη πού εἶχε
 γίνε θρῦλος. «Εἰς τό ἴνομα τοῦ Χριστοῦ»
 καλοῦσε ὁ Ἑβραῖος ἀξιωματικός τοὺς
 Χριστιανούς στρατιώτες του νά πολεμήσουν.
 Ἐπεσε πολεμώντας ὁ ἴδιος μέ τό ἴνομα τῆς
 Ἑλλάδος στό στόμα.
 Οὔτε οἱ πρῶτοι, οὔτε οἱ τελευταῖοι. Δεκάδες
 πέφτουν κάθε μέρα. Ὁχτώ χρόνια τώρα ὁ
 Μινώταυρος δέ χορταίνει νά καταβροχθίζει τίς
 πύριμες φλόγες ἑλληνικές σάρκες. Τό «ἔπεσε ὑπὲρ
 Πατρίδος» ἔγινε ὁ πρόλογος καί ὁ ἐπίλογος τῆς
 κάθε μέρας μας. Ἄν ὅμως δίνουμε μιά ἰδιαίτερη
 θέση στοὺς Ἑβραίους πού συμμερίζονται τίς

ἐθνικές περιπέτειες, εἶναι γιατί αὐτοί, Ἕλληνες
 τὴν ἐθνότητα, δέν ἀνήκουν καί φυλετικά στήν
 ἑλληνική οἰκογένεια. Νομοταγεῖς πολῖτες, ἀλλά
 νωποὶ σχετικὰ Ἕλληνες. Λαμπροὶ πολῖτες. Ἡ
 Ἑλλάδα ὅμως γι' αὐτούς εἶναι ἡ Πατρίδα τῶν
 περιστάσεων. Ξένη τοὺς ἦταν πρὶν τὴν
 ἀποκτήσουν τὴ δική τους ἐπικράτεια. Ὁ Ρωμιός
 καί στή δουλειά του. Ἡ Ἑλλάδα εἶναι μέσα του
 σάν τό παλιό κρασί πού διοχετεύεται ἀπὸ τίς
 ἀρτηρίες τῆς μιᾶς γενεᾶς στὶς ἀρτηρίες τῆς
 ἄλλης.

Διαφορετικὴ εἶναι ἡ θέση τῶν Ἑβραίων. Καί
 ὅμως ἐκτελοῦν τό καθήκον τους μέ ὄση
 προσήλωση καί ἐκείνοι πού αἰσθάνονται
 ἑλληνική τὴν καταγωγή. Κάποτε μάλιστα
 ξεπερνοῦν μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς στήν ἐπίγνωση
 τῶν ὑποχρεώσεών τους. Πέφτουν οἱ Ἑβραῖοι γιὰ
 τὴν ἑλληνική ἰδέα, τὴ στιγμή πού ἄλλοι
 Ἕλληνες, παιδιὰ τῆς «ἡγέτιδος τάξεως» κατὰ
 προτίμηση, βολεύονται στήν ἀσφάλεια τῶν
 γραφείων ἢ ἐξοικονομοῦν τό διαβατήριό πού
 τους ἀνοίγει τὴν ἐξοδὸ κινδύνου.

Στούς Ἑβραίους αὐτοὺς, πού ἀκολούθησαν
 τὴν κακὴ μοῖρα τοῦ ἔθνους, νόμισα ὅτι
 ὀφείλαμε δυὸ λόγια. Μιά ἰδιαίτερη θέση στὰ
 βασίλεια τοῦ θανάτου, ὅπου τώρα πλανῶνται
 μαζί μέ τοὺς ἄλλους νεκροὺς τοῦ πολέμου.
 Ἡ διπλωματία μας ἴσως νά ἔχει τὴ στιγμή αὐτὴ
 τοὺς νέους προσανατολισμούς της. Σέ ἀντίθεση
 μέ τό Ἰσραήλ, πρὸς τὰ φεσοφόρα στίφη τῆς
 Μέσης Ἀνατολῆς καί τῆς Μαύρης Ἠπείρου, λένε
 ὅτι στρέφει τίς προτιμήσεις της. Ἀλλά ἐμεῖς δέν
 κάνουμε οὔτε πολιτική, οὔτε διπλωματία.
 Αἴσθημα κάνουμε. Τό «Ἀσκαβὰ» τελοῦμε εἰς
 μνήμην τῶν πέντε ταλαιπωρημένων
 παλληκαριῶν, πού δέν πρόφτασαν νά δοῦν ἀπὸ
 τὴ ζωὴ παρά τοὺς καπνοὺς καί τίς φλόγες της.
 Στούς καπνοὺς καί στὶς φλόγες παρέδωσαν τὰ
 νειῖα τους ὑπηρετῶντας τὴν ἑλληνική πατρίδα.
 Τούς ὀφείλουμε λίγα φύλλα φθινοπώρου πάνω
 στόν τάφο τους. Ἐνός λεπτοῦ σιγῆς. Μιά δέηση
 στό Θεὸ τῶν Πατέρων τους γιὰ νά τοὺς χαρίσει,
 νεκροὺς, τὴ γαλήνη, πού φειδωλεύθηκε νά τοὺς
 δώσει στὰ λίγα χρόνια τῆς πολυτάραχης ζωῆς
 τους.

(Χρονογράφημα πού δημοσιεύθηκε στό «Βῆμα» ἀπὸ τὸν κορυφαῖο
 Ἕλληνα χρονογράφο Παῦλο Παλαιολόγο στίς 9 Ὀκτωβρίου 1948.
 Ἀναδημοσιεύεται σάν συμμετοχὴ στόν ἑορτασμό τῆς 28ης
 Ὀκτωβρίου).

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:

Τὸ ἐξώφυλλο τῆς περιφώνησης «Βίβλου τοῦ Λένινγκραντ», τὸ
 χειρόγραφο τῆς ὁποίας βρίσκεται στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ

Λένινγκραντ. Ἐνα ἀπὸ τὰ καλύτερα διασωζόμενα Μασσορετικὰ
 κείμενα τῆς Βίβλου. Γράφηκε στό Φοστάτ (ἀρχαῖο Κάιρο) τὸ
 1008 — 1010.

Οι Έβραϊοί καί οι Έλληνες

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΣΑΤΣΟΥ

τ. Προέδρου της Έλληνικής Δημοκρατίας

Θά ήθελα πρώτα νά εκφράσω τίς ευχαριστίες μου πρὸς τὸ Έβραϊκὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἱερουσαλήμ γιὰ τὴν εὐγενικὴ πρόσκληση νά συμμετάσχω στοὺς ἑορτασμοὺς γιὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ «Έλληνικοῦ Οἴκου», ἐνὸς νέου κέντρου τοῦ Πανεπιστημίου ἀφιερωμένου στίς κλασικὲς σπουδὲς καί εἰδικότερα στὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ.

Μέ μιά εὐκαιρία σάν κι αὐτή, εἶναι φυσικὸ ἢ σκέψη μου νά στραφῆι στίς μακρὲς καί στενὲς σχέσεις μεταξύ τῶν Έβραίων καί τῶν Ἑλλήνων, σχέσεις οἱ ὁποῖες ἀνάγονται στὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα. Αὐτὰ τὰ δύο ἔθνη τὰ ὁποῖα, τὸ καθένα μέ τὸν δικὸ του τρόπο, ἔχουν τόσο σημαντικὰ συμβάλει στὸν πολιτισμὸ τοῦ δυτικῶν κόσμου, ἔχουν, παρ' ὅλες τίς θεμελιώδεις διαφορὲς, ὀρισμένες κοινὲς ιδιότητες πού εὐνοοῦν τὴν ἀλληλοκατανόησή τους καί δὲν εἶναι λίγες οἱ ὅμοιες τροπὲς τοῦ πεπρωμένου πού παρουσιάζει ἡ θυελλώδης ἱστορία τους. Αὐτό, φυσικὰ, πού ἔρχεται ἀμέσως στὸν νοῦ εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι καί τὰ δύο ἔθνη γνώρισαν μεγάλη δόξα πού τὴν ἀκολούθησαν μαρτύρια ἀπὸ τὰ χέρια ξένων κατακτητῶν καί ὅτι καί τὰ δύο κατόρθωσαν, παρ' ὅλες τίς σοβαρότατες ἀντιξοότητες, νά διατηρήσουν τὴν ἐθνικὴ τους ταυτότητα καί νά διαφυλάξουν ἀλώβητες τίς ἐθνικὲς τους παραδόσεις. Καί στοὺς Έβραίους καί στοὺς Ἑλληνες ἡ βαθειὰ ἀφοσίωση στή θρησκεία τους ἦταν ἐκείνη πού στήριξε τὸν πατριωτισμὸ τους, ὁ ὁποῖος τελικὰ ὡδήγησε στὴν ἀπελευθέρωση τῶν ἀρχαίων πάτριων χωμάτων καί στή γέννηση τῶν σημερινῶν κρατῶν τους.

Ἄλλὰ θέλω νά προχωρήσω περὶ σσότερο.

Ὅταν, νεαρός τότε, μάθαινα γερμανικὰ, ὁ δάσκαλός μου πού ἦταν Γερμανοεβραῖος, μοῦ ζήτησε νά διαβάσω τὸ κλασικὸ θεατρικὸ ἔργο τοῦ Lessing «Ὁ σοφὸς Νάθαν». Οἱ πῖο πολλοί, πιστεύω, πρέπει νά γνωρίζετε τὴν πλοκὴ του, σύμφωνα μέ τὴν ὁποία ἕνας πλούσιος Έβραῖος ἔμπορος, ὁ Νάθαν, ἕνας Σταυροφόρος πού φρουροῦσε τὸν Πανάγιο Τάφο, καί ὁ Σαλαδίνος ὁ φημισμένος Χαλίφης, ξένοι καί ἐχθροὶ στὴν ἀρχή, τελικὰ ἀποδείχτηκαν ἀδελφία, γιοὶ τοῦ ἴδιου πατέρα ἀδελφία πού ὁ καθένας πίστευε, μέ τὸν δικὸ του τρόπο, στὸν ἴδιο Θεό, τὸν Θεὸ πού δὲν ὑπάρχουν ἄλλες λέξεις ἰκανὲς νά τὸν περιγράψουν καλύτερα ἀπὸ τὴν φράση ἐκείνη τῆς Ἐξόδου (3,14): «Ἐγὼ εἰμι ὁ Ὄν».

Ἀπὸ αὐτὸ τὸ κοινὸ καί ἔσχατο κορύφωμα, ὅπου αὐτοὶ ἔτυχε νά συναντηθοῦν, ἀπορρέουν οἱ κοινὲς πεποιθήσεις μας, οἱ κοινὸι μῦθοι μας καί ὁ κοινὸς μας πολιτισμὸς. Κατ' ἐμέ, γιὰ νά μὴ ἐπεκταθῶ περισσότερο, οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης καί ὅλοι ἐκεῖνοι πού ἀπὸ τὴν Εὐρώπη ἔφεραν τὸν πολιτισμὸ τους σὲ ἄλλες ἡπείρους, εἶναι ταυτόχρονα, κατὰ κάποιον τρόπο, λίγο Έβραῖοι, λίγο Ἑλληνες καί λίγο Ρωμαῖοι. Αὐτὸς εἶναι ὁ κοινὸς μας παρονομαστής. Ὅλοι ἦπιαμε ἀπὸ τὸ πηγάδι τῆς Ρεβέκκας, ὅλοι ἀναζωογονηθήκαμε ἀπὸ τὰ νερά τῆς Κασταλίας, ὅλοι μεγαλυνθήκαμε μέσα ἀπ' τοὺς Ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ καί τίς προφητεῖες τοῦ Ἡσαΐα, καί ὅλοι ἀνατραφήκαμε μέ τὸν Ὅμηρο καί τὸν Βιργίλιο· ἐπιπλέον ὅλοι τιμοῦμε τίς Δέκα Ἐντολὲς τοῦ Μωϋσῆ, τίς ἰδέες τοῦ Πλάτωνος, καί τὴν ἐντελέχεια τοῦ Ἀριστοτέλη, καθὼς καί τίς πραιτωρικές ἀποφάσεις καί ὅλοι θρηνοῦμε μαζί μέ τὸν Ἰεζεκιήλ καί τὸν Ἐκκλησιαστή, καί παρηγορούμεθα ἀπὸ τὸν Πλούταρχο καί τὸν Σενέκα. Ἡ τιμὴ καί ἡ ὑπόληψή μας ὡς πολιτισμένων ὄντων, μετριέται ἀπὸ τὴν ἰκανότητά μας νά συλλάβουμε καί νά συνδυάσουμε ἐκεῖνα τὰ ἀ-

Ἱερουσαλήμ.

(Φωτογραφία τῆς L. Klapisch, ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Ariel» No 57/1984).

φθαρτα στοιχεία του κοινού μας πολιτισμού. Οί πολιτικές και κοινωνικές απόψεις, βέβαια, διαφέρουν και οί ροπές και οί σκοπιμότητες αλλάζουν· αλλά οί ανώτατες αξίες πάνω στις οποίες ο παρών πολιτισμός είναι οικοδομημένος, παραμένουν αμετάβλητες.

Ο Οίκος πού θά ἐγκαινιάσουμε σήμερα θεμελιώθηκε πάνω σ' αυτές τίς αιώνιες αξίες και αυτός είναι ο λόγος τής πεποίθησής μου, ότι θά ανθέξει σέ όλες τίς καταιγίδες και τίς τροπές του χρόνου. Μέσα σ' αυτό τόν Οίκο θά επιτευχθεί και θά ανανεωθεί μιά συνάντηση πού άρχισε περισσότερο από χίλια χρόνια πριν, πάνω σ' αυτά τά χώματα όπου οί πολιτισμοί τριών ιστορικών εθνών συναντήθηκαν.

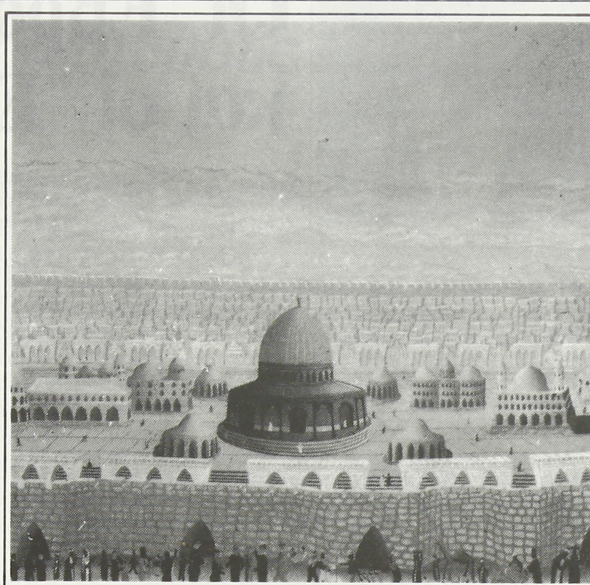
Μικρή άμφιβολία υπάρχει ότι ή έπαφή μεταξύ Έβραίων και Έλλήνων, και ιδιαίτερα μεταξύ Έλλήνων και Έβραίων τής Διασποράς, άποδείχτηκε εξαιρετικά καρποφόρα, και άποτελεσε τό δίαυλο μέσω του οποίου ή έβραϊκή σκέψη και γραμματεία, επρόκειτο νά φθάσει και νά επηρεάσει τή Δύση. Φυσικά, τό πρώτο πού θά σκεφτόταν κανείς είναι ή Παλιά Διαθήκη και ή περιφήμη τής μετάφραση στά ελληνικά, ή μετάφραση τών Έβδομήκοντα. Δέν βρίσκεται μόνο στή ρίζα όλων τών βυζαντινών θρησκευτικών κειμένων, καθώς και σέ πολυάριθμα κοσμικά κείμενα του Μεσαίωνα, άλλ' ή από τό κείμενο αυτό τών Έβδομήκοντα μετάφραση τής στίς σπουδαιότερες ευρωπαϊκές γλώσσες έπαιξε ένα ρόλο πολύ σημαντικό στήν εξέλιξη τής λογοτεχνίας και του πολιτισμού γενικότερα τής Δύσης. Ούτε και ή επίδραση τών έβραϊκών κειμένων πάνω στήν Καινή Διαθήκη και τούς Πατέρες τής Εκκλησίας θά έπρεπε νά άποσιωπηθεί· ή, πραγματικά, εκείνη τών Ιουδαίων ιστορικών δοκιμιογράφων και ποιητών πάνω στους αντίστοιχους τής Δύσης.

Άλλά και τό αντίστροφο, φυσικά, είναι άληθές, και μιά ελληνική επίδραση είναι δυνατό νά βρεθεί στά έβραϊκά κείμενα, όπως π.χ. στή «Σοφία Σολομώντος» ή στό τέταρτο βιβλίο τών «Μακκαβαίων», άκόμα και στό Ταλμούδ και τό Μιδράς, για νά μη αναφέρουμε τήν έβραϊκή έπική και δραματική ποίηση πού γράφτηκε στά ελληνικά από τούς Έβραίους τής Άλεξάνδρειας.

Ός μελετητής τής φιλοσοφίας δέν μπορώ νά ξεχάσω έδω στήν Έρουσαλήμ τόν Φίλινα τόν Ιουδαίο (περ. 30 π.Χ. - 50 μ.Χ.), άν και πέρασε όλη του τή ζωή στήν Άλεξάνδρεια. Κι αυτό, γιατί αυτός περισσότερο από όλους μορφοποιεί τίς παραδόσεις του Ιουδαϊσμού μέσα στίς λογοτεχνικές μορφές τής ελληνικής μυθοπλασίας και άγωνίστηκε νά άποδείξει τήν ύπαρξη μιάς ουσιαστικής όμοιότητας ανάμεσα στά ελληνικά και έβραϊκά δόγματα. Κύρια πηγή έμπνευσης ύπήρξε γι' αυτόν, φυσικά, ο Πλάτων, ο Άριστοτέλης, οί Στωϊκοί και οί Ποσειδώνιοι. Μέγας ο ρόλος πού έπαιξε στήν ιστορία τής άρχαίας σκέψης ως μεσολαβητής μεταξύ τής ελληνικής φιλοσοφίας άφ' ενός και του Χριστιανισμού και Νεοπλατωνισμού άφ' έτέρου.

Δυστυχώς, ο χρόνος δέν μου επιτρέπει νά προχωρήσω σ' αυτόν τόν μακρό διάλογο τών έπιφανών Έβραίων λογίων, έπιστημόνων, φιλοσόφων και καλλιτεχνών πού μέ τόσο μεγάλο βαθμό έχουν συμβάλει στήν εξέλιξη του δυτικού πολιτισμού. Ρίχνοντας μιά πρόχειρη ματιά διά μέσου τών αιώνων μνημονεύω τόν Μαϊμονίδη, τόν Σπινόζα, τόν Μέντελσον, τόν Χάινε, τόν Μάρξ, τόν Μπεργσόν, τόν Φρόυντ και τόν Άϊνστάϊν. Μερικά από αυτά τά όνόματα έχουν γίνει συμβολικοί όροι κοινού τής ανθρωπότητας.

Είναι πραγματικά ενθαρρυντικό νά βλέπεις μέσα σ' έναν κόσμο όπου οί κλασικές σπουδές όλο και πιά πολύ

Τοπίο τής Έρουσαλήμ, έργο του Α. Steimatzky.

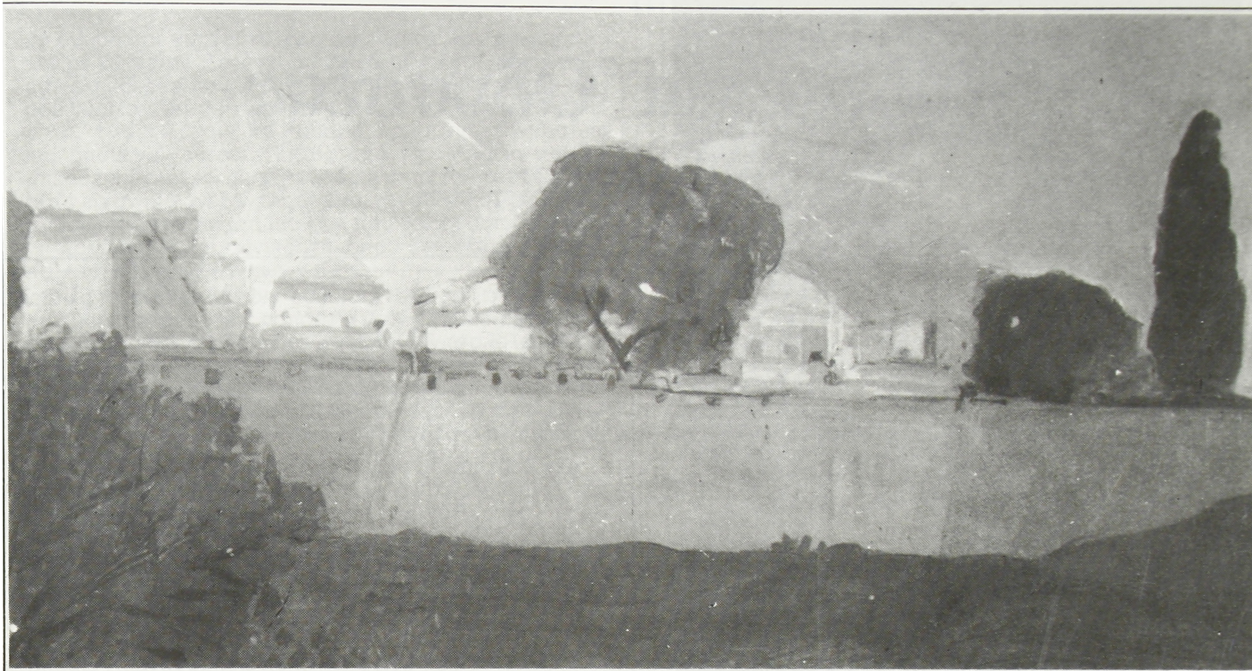
(Άπό τό περιοδικό «Ariel» Νο 57/1984)

παραχωρούν έδαφος στίς βασικές έπιστήμες και τήν τεχνολογία, ότι τό Έβραϊκό Πανεπιστήμιο τής Έρουσαλήμ ιδρύοντας τόν «Έλληνικό Οίκο» έρχεται νά έξάρει τίς ελληνικές σπουδές και νά άποτίσει στίς ανθρωπιστικές σπουδές τόν όφειλόμενο φόρο τιμής. Γιατί είναι αναντίρρητο ότι οί σπόροι τών περισσοτέρων από αυτά πού θεωρούνται τά ανώτατα μέσα στήν πορεία τής ανθρωπότητας σπάρθηκαν στήν Άρχαία Έλλάδα και ότι εκεί αναπτύχθηκε εκείνη ή μεγάλη έρευνητική πολιτιστική κίνηση τήν όποία πουθενά άλλοι δέν άπαντά κανείς, όσο στά αγάλματα του Πραξιτέλη ή στους διαλόγους του Πλάτωνα ή στήν ποίηση ενός Πινδάρου ή ενός Σοφοκλή.

Τά πράγματα πού έχουμε άποκαλέσει αιώνια, τά πράγματα του πνεύματος και τής φαντασίας, πάντοτε φαίνονται νά έχουν τή μορφή περισσότερο μιάς εξέλιξης παρά ενός άποτελέσματος· και είναι δυνατό νά τά προσεγγίσουμε και νά τά άφομοιώσουμε μόνο παρακολουθώντας αυτή τήν εξέλιξη και πάλι, και αυτό άκριβώς είναι πού οί κλασικές σπουδές μιάς βοηθούν νά πετύχουμε.

Και δέν είναι μόνο ή κλασική Έλλάδα στήν όποία θά έπρεπε νά συγκεντρώσουμε τήν προσοχή μας. Υπάρχει πολύτιμο και γοητευτικό στοιχείο σέ όλη τήν πορεία πού ο ελληνικός πολιτισμός άκολούθησε σέ όλους τούς αιώνες ως τήν μακρά Βυζαντινή περίοδο, κατά τήν όποία ο Ιουδαϊκός μονοθεϊσμός άσκησε μιά τόσο βαθειά επίδραση μέσω του Χριστιανισμού. Και εάν άκολουθήσουμε τήν συνεχή ελληνική πολιτιστική παράδοση όπως αναπτύχθηκε μετά τήν πτώση τής Κωνσταντινούπολης στους Τούρκους τό 1453, και μετά τήν άπελευθέρωση τής Έλλάδας τόν 19ο αιώνα, μέχρι και τίς ήμέρες μας, υπάρχουν πολλά πού θά μάθουμε και νά ώφεληθούμε από αυτήν, γιατί είναι ή μακρότερη και ίσως ή ευγενέστερη παράδοση στον δυτικό κόσμο ή όποία δέν έχει γνωρίσει καμιά διακοπή επί τρεις χιλιετηρίδες.

Είμαι πραγματικά εύτυχής νά γνωρίζω ότι ο «Έλληνικός Οίκος», πού είναι τμήμα τής Σχολής Άνθρωπιστικών Σπουδών του Πανεπιστημίου τής Έρουσαλήμ βρίσκεται στά χέρια τόσο ικανών και διακεκριμένων λογίων. Άλλά

πιστεύω ότι αρμόζει επίσης, με την ευκαιρία των εγκαινίων του, να αποτίσουμε τόν οφειλόμενο φόρο τιμής σ' εκείνη την ομάδα των έβραϊκής καταγωγής μεγάλων κλασικών φιλολόγων που δίδαξαν, και πολλοί εξακολουθούν να διδάσκουν στα Πανεπιστήμια της Δύσης, και που αφιέρωσαν τη ζωή τους στη μελέτη της ελληνικής λογοτεχνίας, γλώσσας, τέχνης, ιστορίας και φιλοσοφίας — άνδρες όπως ο Μέγιερ, ο Γιάκομπι, ο Νόρντεν, ο Φραϊνκελ, ο Μάας ή ο Μομιλιάνο, για να αναφέρουμε μόνο λίγους από αυτή τη μεγάλη και λαμπρή ομάδα. Μέσα στον χώρο των ανθρωπιστικών σπουδών έχουν αποσπασει τόν παγκόσμιο θαυμασμό όπως επίσης και την ευγνωμοσύνη όλων των Έλλήνων. Τέλος πώς δεν θα μπορούσα να μη μνημονεύσω μερικά άλλα ονόματα φιλοσόφων, όπως εκείνα των Χούσερλ, Χέρμαν Κοέν, Λάσκ, Κέλσεν, Κασσίρερ, Βιτκενστάιν ή Πόππερ;

Έτσι, ρίχνοντας τό βλέμμα στίς δραστηριότητες στίς όποιες αυτός ό Οίκος θά αφιερωθει, ή καρδιά μας γεμίζει περηφάνια και αισιοδοξία. Αυτή ή σύναξη θά ήταν άφορμή μόνο άμετρης χαράς εάν κοιτούσαμε μόνο πρός τό μέλλον. Άλλά είναι καθήκον μας επίσης να στραφούμε πρός τό παρελθόν και να τελέσουμε ένα μνημόσυνο.

Αυτός ό Οίκος έχει άνεργεθει χάρη στή γενναιοδωρία τής Έβραϊκής κοινότητας τής Θεσσαλονίκης στή μνήμη όλων των Έβραίων εκείνης τής πόλης και ειδικά στή μνήμη των σπουδαστών που υπήρξαν θύματα του μεγαλύτερου εγκλήματος που διαπράχτηκε ποτέ μέσα στήν Ιστορία. Μέ φρίκη και συμπόνοια ό ελληνικός λαός, κι αυτός επίσης καταδυναστευόμενος και ύποφέροντας εκείνες τίς μέρες στα χέρια των κατακτητών ναζί, παρακολούθησε την πρωτοφανή τραγωδία. Και είμαι υπερήφανος που μπορώ να πω ότι πολλοί υπήρξαν οι Έλληνες οι όποιοι με κίνδυνο τής ίδιας τους τής ζωής, έτειναν χείρα βοήθειας στους καταδικασόμενους Έβραίους. Έτσι, ως ενώσουμε τη χαρά αυτής έδώ τής εορτής με ένα δάκρυ για όλους εκείνους που δεν μπορέσαμε να σώ-

σομε.

Στό όνομα τής φιλίας των δύο μας λαών, μιας φιλίας σφυρηλατημένης από κοινές τραγικές έμπειρίες, στό όνομα όλων εκείνων των Έβραίων και Έλλήνων σπουδαστών που τόσο άπάνθρωπα έχασαν τη ζωή τους κατά τόν Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, και στό όνομα μιας δραματικής και δημιουργικής ιστορικής συνύπαρξης 2.000 έτών, αισθάνομαι βαθύτατη τιμή που κλήθηκα να κηρύξω την έναρξη των εργασιών του Έλληνικού Οίκου τής Ιερουσαλήμ.

Ιερουσαλήμ 14-3-1984

(Όμιλία στην τελετή εγκαινίων του «Έλληνικού Οίκου» στο Έβραϊκό Πανεπιστήμιο τής Ιερουσαλήμ.

Η μετάφραση είναι του κ. Βαγγέλη Άθανασόπουλου και άναδημοσιεύεται από τό περιοδικό «Ευθύνη», Ιούλιος 1984).

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΚΡΙΝΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ 67 - 68 ΤΩΝ «ΧΡΟΝΙΚΩΝ» ΠΕΡΙ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ

• ΟΙ ΧΑΡΤΕΣ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ:

Όπως και στή σελίδα 2 (παρ. 3) του προαναφερθέντος τεύχους αναφέρεται «Οι χάρτες που δημοσιεύονται στό τεύχος αυτό, μαζί με τά επεξηγηματικά σχόλια, όταν δεν αναφέρεται άλλη πηγή, είναι από τό βιβλίο «Atlas of the Holocaust» του ιστορικού του Πανεπιστημίου τής Ώξφόρδης Μάρτιν Γκίλμπερτ, (Λονδίνο, 1982)». Κατόπιν αυτού τό ΚΙΣ, όπως είναι προφανές δεν έχει καμιά ευθύνη για τυχόν γεωγραφικά ή άλλα λάθη του έπωνύμου συγγραφέα του βιβλίου για τούς χάρτες που κατεχώρισε.

• Η ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΟΣ:

Τά στοιχεία για τούς Έβραίους τής Χαλκίδος στην Κατοχή που δημοσιεύτηκαν στό ίδιο τεύχος των «Χρονικών» είναι του κ. Σωτ. Παπαστρατή, από τόν τόμο «Ευβοία '83».

Μήδεια και Όδυσσέας

του ΕΛΙΑ ΚΑΝΕΤΤΙ*

Βραβείο Νόμπελ 1981

Για πρώτη φορά σκόνταψα στον Όδυσσέα, στη Βιέννη. Μιά συγκυρία έκαμε και η «Όδύσεια» δέν βρισκόταν ανάμεσα στα βιβλία πού μου χάρισε ο πατέρας μου στην Άγγλία. Θά έπρεπε νά είναι σ' εκείνη τήν Σειρά τής παγκόσμιας Λογοτεχνίας γιά παιδιά άλλα, έξ αιτίας πού ο πατέρας μου τήν είχε ξεχάσει ή τήν είχε άφήσει επίτηδες γιά άργότερα, τό βέβαιο είναι πώς δέν έδιάβασα εκείνη τήν Ιστορία. Όταν άρχισα νά μαθαίνω γερμανικά, στά δέκα μου χρόνια, ή μητέρα μου χάρισε τούς «Θρύλους τής κλασσικής αρχαιότητας» του Schwab.

Στά φιλολογικά μας νυχτέρια, κάθε τόσο σκοντάφταμε σέ πρόσωπα και θεούς Έλληνες πού συνέχεια έπρεπε ή μητέρα νά μου δίνει εξηγήσεις. Δέν δεχόμουν νά μου άπομείνι ή παραμικρότερη άμφιβολία, άλλα οι εξηγήσεις αυτές μάς καθυστερούσαν ύπερβολικά. Ίσως στίς στιγμές εκείνες νά ρωτούσα περισσότερα από όσα εκείνη μπορούσε νά μου πεί, άφου οι γνώσεις πού είχε γιά τό θέμα ήταν από δεύτερο χέρι. Προέρχονταν κυρίως από γαλλικά ή άγγλικά θεατρικά έργα ή από τήν γερμανική λογοτεχνία. Έτσι, δέχτηκα τό βιβλίό του Schwab ως μία βοήθεια γιά νά κατανοήσω μόνος τό βασικά θέματα, χωρίς νά σταματήσουν τόν ένθουσιασμό τών νυχτερινών μας ποικίλων συνομιλιών.

Ο Προμηθέας, ή πρώτη μορφή πού συνάντησα, μου προκάλεσε μία τρομερή έντύπωση: νά είσαι ένας εύεργέτης τής ανθρωπότητας — τίποτα δέν μπορούσε νά είναι πιό γοητευτικό. Καί κατόπιν ή τιμωρία, ή τρομερή έκδίκηση του Δία. Τελικά έμφανιζόταν ό Έρακλής, ως έλευθερωτής, πριν άκόμη γνωρίσω τούς προγενέστερους άθλους του. Ύστερα, έρχόταν ό Περσεάς και ή Γοργόνα πού τό κοίταγμα τής σέ πέτρωνε. Ο Φαέθων φλεγόμενος στό άρμα του ήλιου. Ο Δαίδαλος κι ό Ίκαρος — βρισκόμασταν πιά σέ πόλεμο και μιλούσαμε συχνά γιά τούς άεροπόρους πού κατέληξαν νά διαδραματίζουν τόσο σπουδαίο ρόλο. Ο Κάδμος και τά δόντια του δράκοντα, πού επίσης είχε σχέση μέ τόν πόλεμο.

Έγώ άπόμεινα σιωπηλός μπροστά σ' έτουτα τά θαυμάσια, και τά κατέγραφα στη μνήμη μου χωρίς σχόλια. Τίς νύχτες μπορούσα νά δώσω νά καταλάβουν πώς ήμουνα έννημερωμένος, άλλα καί τό μονάχα άν παρουσιαζόταν εύκαιρία. Ήταν σάν μέ τήν συνεισφορά μου νά μπορούσα νά συμβάλω στην άποσαφήνιση του κειμένου, και πραγματικά, ήταν αυτή ή άποστολή πού μου είχε έπιφυλαχθεί. Πρόσεχα τήν χαρά τής μητέρας μου άν μπορούσα νά προσθέσω κάτι χωρίς νά χαθώ σέ νέες έρωτήσεις. Άν δέν καταλάβαινα κάτι, τό φύλαγα γιά τόν εαυτό μου. Ίσως πάλι ένιωθα τόν εαυτό μου έξοικειωμένο από εκείνο τό διάλογο όπου, άν και τό μεγαλύτερο βάρος πήγαινε στην άλλη πλευρά, κι έγώ επίσης μπορούσα νά ξεπνήσω τό ένδιαφέρον. Μπορούσα ν' αναφέρω έτούτη ή εκείνη τήν λεπτομέρεια άν ή μητέρα μου δέν ένιωθε ύπερβολικά βέβαιη, πράγμα πού μέ πλημμύριζε περηφάνεια.

Δέν άρρησα νά φτάσω στον μύθο τών Άργοναυτών. Η Μήδεια μ' αΐχμαλώτισε άνεξήγητα, άλλ' εκείνο πού δέν κατορθώνω νά καταλάβω είναι πού τήν σύγκρινα μέ τή μητέρα μου. Ήταν κατά έξ αιτίας του πάθους πού έ-

νιωθε μέσα της όταν μιλούσε γιά τίς μεγάλες ήρωίδες του Burgtheater; Ήταν ό τρόπος του θανάτου, πού άποτελούσε, σκοτεινά γιά μένα, ένα είδος εγκλήματος; Οι άγριοι διάλογοι πού κατέληξαν οι έπισκέψεις του παππού μου άφηναν τή μητέρα μου έξαντλημένη και κλαμένη. Έκείνος έφευγε, έρεθισμένος, ή όργή του δέν είχε δύναμη, δέν ήταν ή όργή ενός νικητή (...)

Δέν κράτησα τή σιωπή μου γιά τή Μήδεια, δέν ένιωσα τόν εαυτό μου ικανό, κι όταν άγγιξα τό θέμα, έχασαμε όλη τή νύχτα. Πάντως, τήν τρομοκράτησε ή σύγκριση, τό έμαθα χρόνια μετά, άλλα δέν θέλησε νά μου τό δείξει. Μου μίλησε γιά τό «Χρυσόμαλο δέρας» του Γκριλλπάτσερ και τήν «Μήδεια» του Burgtheater, και διά μέσου αυτού του διπλού διαλογισμού κατάφερε νά γλυκάνει τήν έντονη άμηχανία πού ό μύθος μου είχε δημιουργήσει...

Ο Όδυσσέας επίσης συνέβαλε, άφου ύστερ' από λίγο ανακάλυφα τίς περιπέτειες του, γιατί μ' έκανε νά διακόψω κάθε τί πού μέ συνέδεε μέ τά παλιά κι έγινε ή άληθινή μεγάλη φυσιογνωμία τής νιότης μου. Πήρα και διαβάζω τήν «Ίλιάδα» μέ δυσπιστία, άφου αρχίζει μέ τήν άνθρώπινη θυσία τής Ίφιγένειας. Ό,τι ό Άγαμέμνων παραχωρούσε, μέ πλημμυρούσε μέ έχθρική γι' αυτόν άνησυχία. Έτσι συνέβη, κι από τήν αρχή, δέν ξγίνα όπαδός τών Έλλήνων. Άμφέβαλα γιά τήν όμορφία τής Έλένης, και τόσο τό όνομα του Μενελάου όσο και τό όνομα του Πάρι μου φαινόταν γελοία. Έγώ έξαρτιόμουν πολύ από τά όνόματα, ύπήρχαν πρόσωπα πού άπεχθανόμουν μόνο και μόνο έξ αιτίας τών ονομάτων τους κι άλλα πού αγαπούσα γιά τά όνόματά τους, πριν άκόμη γνωρίσω τήν Ιστορία τους, όπως ό Αϊας και ή Κασσάνδρα. Δέν γνωρίζω πότε άρχισε αυτή μου ή έξάρτηση από τά όνόματα. Στην περίπτωση τών Έλλήνων ήταν ολοκληρωτική. Οι Θεοί τους διαιρούσαν γιά μένα σέ δύο ομάδες έξ αιτίας τών ονομάτων τους και σπάνια γιά τόν χαρακτήρα τους. Μου άρεζαν ή Περσεφόνη, ή Άφροδίτη και ή Ήρα. Τίποτε από όσα έκαμε ή Ήρα δέν μπορούσε νά σκιάσει τό όνομά της. Μου άρεζαν ό Ποσειδών κι ό Ήφαιστος. Άντίθετα, ό Ζεύς, ό Άρης και ό Άδης μ' έκαναν νά ανατριχιάζω. Άπό τήν Άθηνά μέ γοήτευε ή γέννησή της άλλα ούδέποτε συγχώρησα τόν Άπόλλωνα πού έγδαρε τόν Μαρσία. Η σκληρότητά του σκοτεινίαζε τό όνομά του, παρ' όλο πού εξακολουθούσε νά μου άρέσει. Η σύγκρουση ανάμεσα στα γεγονότα και τά όνόματα έφτασε νά άποχτήσει μία θεμελιακή ένταση, κι άκόμη και σήμερα δέν μόρεσα νά έναρμονίσω τά μέν μέ τά δε. Πρόσφερα τή λατρεία μου σέ πρόσωπα ζωντανά και φανταστικά έξ αιτίας τών ονομάτων τους, και ή άπογοήτευση γιά τήν συμπεριφορά τους μέ όδήγησε νά κάνω περίπλοκες προσπάθειες γιά νά τά έναρμονίσω. Σέ άλλες περιπτώσεις, χρειάστηκε νά φανταστώ τρομερές Ιστορίες προσαρμοσμένες σέ τρομαχτικά όνόματα. Δέν μπορούσα νά ξέρω τί ήταν πιό άδικο, άλλα γιά κάποιον πού αγαπούσε τήν δικαιοσύνη πάνω άπ' όλα, εκείνη ή αναλλοίωτη έξάρτηση είχε κάτι τό μοιραίο. Είναι τό μόνο πού θεωρώ συνδυασμένο μέ τό πεπρωμένο.

Τούς καιρούς εκείνους δέν γνώριζα κανένα μέ έλληνη-

κό όνομα και για τούτο, όλα μου φαίνονταν καινούργια και μέ βάρυναν. Τά αντιμετώπιζα μέ πλήρη έλευθερία, μία έλευθερία πού άχτινοβολούσε θαυματουργά: δέν μου θύμιζαν τίποτε τό γνωστό, δέν άναμινγούνταν μέ τίποτα, έμφανίζονταν ως καθαρά πρόσωπα φανταστικά και άπόμεναν τέτοια. Έκτός από τήν Μήδεια πού μέ μπέρδευε τελείως, ήμουνα υπέρ ή κατά του καθενός, και αυτά είχαν μία άνεξάντλητη άποτελεσματικότητα. Μέ τά πρόσωπα αυτά άρχισα μία ζωή πού θεωρούσα δικαιωμένη προσωπικά και συνειδητή, όπου δέν εξαρτιόμουν άπόλυτα άπό κανέναν πιά.

Μέ τόν τρόπο αυτόν, ό Όδυσσέας, ή μορφή πού για μένα συμπέρανε κάθε τί έλληνικό, ανάχθηκε σέ ιδιότυπο τύπο πρότυπο, τό πρώτο πού συλλάβαινα μέ τρόπο καθάρó, τό φανταστικό πρόσωπο πού μου έμαθε περισσότερα άπό όποιονδήποτε, ένα τέλειο πρότυπο, ούσιώδες, πού μου άποκαλυπτόταν, κάτω άπό πολλές μορφές, και πού ή καθεμιά τους είχε τό νόημα και τήν αίτια της. Οικειοποιήθηκα όλες μου τίς ιδιαιτερότητες και μέ τό πέρασμα του καιρού, κάθε τί δικό του είχε σημασία για μένα. Η διάρκεια των ταξιδιών του άνταποκρινόταν στή διάρκεια της επίδρασης πού είχε πάνω μου. Τελικά, εισηλθε χωρίς κανείς νά τό καταλάβει, στό έργο μου «Auto de fe», πού ή σημασία του προϋποθέτει μιάν άκραία έσωτερική εξάρτησή μου άπό αυτόν. Όσο και νά είναι φανερή αυτή ή εξάρτηση, όσο και νά μου είναι εύκολο σήμερα νά τήν περιγράψω σέ όλες τίς λεπτομέρειές της, μπορώ νά άναθυμηθώ πολύ καλά πού άρχισε ή επίδρασή του στό δεκάχρονο παιδί πού ήμουνα τότε, εκείνο πού πιά δυνατό τά συγκίνησε ως κάτι καινούργιο. Ήταν εκείνη ή στιγμή στήν αϋλή των Φαιάκων πού ό Όδυσσέας, άκόμη άγνωστος, άκούει τήν ίδια του τήν ιστορία άπό τό στόμα του τυφλού τραγουδιστή Δημόδοκου και κλαίει κρυφά γι' αυτήν. Η πονηρία πού του σώζει τή ζωή και τήν ζωή των συντρόφων του μέ τό νά όνομάζει τόν εαυτό του «Κανείς» μπροστά στον Πολύφημο. Τό άσμα των Σειρήνων, πού δέν αφήνει τόν εαυτό του νά τόν παρασύρει. Και ή ύπομονή πού δείχνει ύποφέροντας τίς ύβρεις των μνηστήρων όταν έμφανίζεται ως ζητιάνος: όλες οι μεταμορφώσεις πού άποκαλύπτουν, και στήν περιπτώση των Σειρήνων, τήν άκατανίκητη περιέργειά του.

*

Έλίας Κανέτι (1905). Γεννήθηκε στή Βουλγαρία άπό γονείς Έβραίους — Ισπανούς τήν καταγωγή. Σπούδασε στή Φραγκφούρτη, Ζυρίχη και Βιέννη. Άπό τό 1938 έγκαταστάθηκε στήν Άγγλία. Βραβείο Νόμπελ 1981. Έργα: «Μάζα κι έξουσία», «Περιοχή του άνθρώπου» κ.ά. Τό άρθρο του άναδημοσιεύεται άπό τό περιοδικό «Εϋθύνη» (Μάρτιος 1984), σέ μετάφραση Π. Δοξιάδη.

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σουρμελή 2-104 39 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 88.39.951

Υπεύθυνος σύμφωνα μέ τό Νόμο:
Ό Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. Ίωσήφ Λόβιγγερ
Σουρμελή 2

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ

Αυτόπροσωπογραφία

ΗΛΙΑ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ό Γκρέκο ήταν Έβραίος;

Αυτό τό σύντομο άρθρο δέν άποτελεί μία διαπίστωση. Δέν άπαντώ. Έρωτώ. Τό πρόβλημα πού θέτει τό μυστήριο του Γκρέκο παραμένει άτόφιο. Και τό πολυσχιδές αυτό πρόβλημα παρουσιάζεται σαν μία δέσμη έρωτήσεων: ό Γκρέκο ήταν Έλληνας; ό Γκρέκο ήταν Έβραίος; ό Γκρέκο ήταν όρθόδοξος; ό Γκρέκο ήταν καθολικός; τί σημαίνουν οι συμβολικές χειρονομίες πού έπίμονα παραθέτει; οι άγγελιοι του Γκρέκο άπ' τό μυστήρι όπου ήταν θαμένο; γιατί ή Έερή Έξέταση άνέκρινε τόν Γκρέκο; γιατί ό Γκρέκο έγκαταστάθηκε στό Τολέδο;

Ό Γκρέκο έζησε σέ τρεις χώρες. Στήν Έλλάδα, στήν Ίταλία, στήν Ίσπανία. Για μας τούς ρωμιούς ό Γκρέκο υπήρξε κρητικός. Καμιά αντίρρηση μέχρως άποδείξεως του έναντίου. Μά τά τελευταία χρόνια αυτά τά «έναντίον» όσο πάνε και πληθαίνουν. Για τόν Γκρέκο ύπάρχει μία σχεδόν άπύθμενη βιβλιογραφία. Μέγα μέρος αυτής της βιβλιογραφίας είναι στα σπανιόλικα, και, ως εκ τούτου, άπρόσιτη στό έλληνικό κοινό. Υπάρχει, βεβαίως, και ή σχετική έλληνική βιβλιογραφία. Τά σχόλια των ξένων ειδικών για τήν έλληνική βιβλιογραφία κυμαίνονται μεταξύ ειρωνίας και σαρκασμού. Τί συμβαίνει, λοιπόν, μέ τόν Γκρέκο μας;

Πρίν παρουσιάσω τά «πενιχρά» στοιχεία πού διαθέτω θά ήθελα νά πώ λίγα πράματα για τήν σημασία της προφορικής παράδοσης όρισμένων λαών, και, ειδικότερα, των Έβραίων της Διασποράς. Τόν τελευταίο καιρό (κα-

ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ: ‘Απόσπασμα από την ταφή του Κόμητος ‘Οργκάθ

θώς τό προανάγγειλε στην «ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΤΥΠΙΑ» ό φίλος μου ό Φρέντυ Γερμανός) άσχολούμαι, έντατικώς, μέ τό νέο μου βιβλίο «Πανόραμα Χειρονομιών στην ‘Ελλάδα». ‘Ετσι, ανατρέχοντας την βυζαντινή και νεοελληνική ζωγραφική, έφτασα κάποτε και στόν Γκρέκο. Καί, τότε (κατάπληκτος) είδα ότι, στό έργο του επανέρχονται έπιμωως δύο - τρεις στερεότυπες χειρονομίες. Μάλιστα, ή μανία του Γκρέκο είναι τόσο μεγάλη, ώστε καταντάει **σκανδαλώδης**. ‘Αρχισα νά άναρωτιέμαι: μά τί, διάολο, συμβαίνει; τί ήθελε νά πει ό Γκρέκο; άπό ποιό μυστικό άσφυκτιούσε; τί προσπαθούσε νά εκμυστηρευτεί;

‘Από διαίσθηση στράφηκα σέ φίλους ‘Εβραίους. Είμαι γνωστό πώς στό Παρίσι έχω δεσμούς μέ άριστερούς έβραίους, και, ότι αγαπώ αυτόν τόν λαό πού χάρισε στην ανθρωπότητα τόσους επαναστάτες και τόσους καλλιτέχνες. Οί ‘Εβραίοι φίλοι μέ διαβεβαίωσαν πώς ό Γκρέκο — σύμφωνα μέ την σεφαρδική προφορική παράδοση — ήταν ‘Εβραίος. ‘Αποδίδω μεγάλη σημασία στην προφορική παράδοση των ‘Εβραίων. Αύτά πού έψιθύριζαν επί αιώνας οί έβραίοι άπεδείχθησαν άλήθειες. Για νά μή νομίσετε πώς ξεφουρνίζω παραδοξολογίες, θά αναφέρω τρία άπτά παραδείγματα: την περίπτωση του Χριστόφρου Κολόμβου, την περίπτωση των κρυπτο-εβραίων του Μπορντό, και την περίπτωση της «όβριακης» της Ρουένης.

‘Ο Χριστόφορος Κολόμβος υπήρξε ένα αινιγματικό πρόσωπο. Οί ιστορικοί τόν παρουσίασαν άλλοτε σάν τυχοδιώκτη και άλλοτε σάν ιδιοφυΐα. ‘Ομως, πάντοτε έτόνιζαν ότι ή καταγωγή του παραμένει άνεξιχνίαστη. Για τούς ‘Εβραίους ό Χριστόφορος Κολόμβος, έντελώς άπλά, ήταν ‘Εβραίος. Οί ‘Εβραίοι έστήριζαν την πεποίθησή τους σέ μία σειρά άπό ένδείξεις πού (ένώ για μās δέν σημαίνουν τίποτα) γι’ αυτούς σημαίνουν τό πάν. Πιστεύω ότι, ένα τσουβάλι γεμάτο ένδείξεις θεμελιώνει την άτράνταχτη άπόδειξη. Προφανώς, τό ίδιο έπίστευε κι ό μακαρίτης στρατηγός Φράνκο, πού είχε άπαγορεύσει κάθε συζήτηση γύρω άπό την καταγωγή του Κολόμβου. Διότι, ό Κολόμβος (παρά τό ότι ξεκίνησε άπό την Τζένοβα) είχε άποβει «έθνικό κεφάλαιο» της ‘Ισπανίας.

‘Ωστόσο, εσχάτως, κατόρθωσαν νά άποκρυπτογραφήσουν και άναγνώσουν τίς ύπογραφές του Κολόμβου, όποτε άπεδείχθη περιτράνως πώς ό μεγάλος θαλασσοπόρος υπήρξε Έβραίος.

Μιά άλλη σεφαρδική προφορική παράδοση μās λέει ότι, τό 1492 πολλοί ‘Εβραίοι πέρασαν άπό την ‘Ισπανία στην Πορτογαλία, καθώς και στίς πόλεις Μπορντό και Μπαγιόν, άπό όπου επικοινωνούσαν έμπορικώς μέ όσους έβραίους είχαν παραμείνει στην ‘Ισπανία σάν κονβέρσος ή μαράνος. Φυσικά, οί γάλλοι ιστορικοί έκαναν τό κορόιδο. ‘Αλλά, τό 1908, ό Σιρό έδημοσίευσε μίαν εκτενή μελέτη, όπου άπέδειξε (μέ όνόματα, μέ νούμερα, μέ κατάστιχα, μέ ταφόπλακες) την ύπαρξη της λησμονημένης έβραϊκής κοινότητας του Μπορντό.

Πρό δύο μηνών επανελήφθη ή ίδια ιστορία στην Ρουένη. Σύμφωνα πάλι μέ την προφορική έβραϊκή παράδοση, ή Ρουένη ήτανε ένα μεγάλο έβραϊκό λιμάνι. Οί άποδείξεις έλειπαν. Οί άμερικάνοι κατάφεραν νά προσδιορίσουν την άφανή ιστορία των ‘Εβραίων της Ρουένης. Φέτος, σκάβοντας στό οικόπεδο, όπου θά χτίσουν τό νέο δικαστικό μέγαρο της Ρουένης, έπessαν πάνω σέ μία μεγάλη συναγωγή. Οί γάλλοι άρχαιολόγοι προσπάθησαν νά πνίξουν τό θέμα. Παρενέβη κάποιος άμερικάνος ιστορικός. Ξέσπασε ένα σκάνδαλο...

Ξαναγυρίζω στό Γκρέκο.

‘Ο Γκρέκο όταν φτάνει στην ‘Ισπανία, τό 1577, είναι πιά 36 έτών. Θά παραμείνει σ’ αυτή τή χώρα ως τό θάνατό του (1614). ‘Ο Γκρέκο δέν πήγε τυχαίως στην ‘Ισπανία. ‘Η εποχή των Καθολικών Βασιλέων έχει περάσει. Σχεδόν ένας όλόκληρος αιώνας χωρίζει την έλευση του Γκρέκο άπό την εγκαθίδρυση της ‘Ιερής ‘Εξέτασης (1478), άπό τά μεγάλα πογκρόμ κατά των ‘Εβραίων / Μουσουλμάνων / Διαμαρτυρομένων (τό έδικτο του Καρόλου του Πέμπτου χρονολογείται άπό τό 1529), άπό την εκδίωξη των ‘Εβραίων (1492), άπό την ανακάλυψη της ‘Αμερικής (1492), άπό τίς ύποχρεωτικές όμαδικές βαπτίσεις του άραβο-ισλαμικού πληθυσμού (1499) κτλ. ‘Ο Γκρέκο φτάνει στην τότε παντοδύναμη ‘Ισπανία μέ τό κρυφό όνειρο νά νίσει ό έπίσημος αύλικός ζωγράφος

‘Ο Γκρέκο ήταν Έβραϊος;

του βασιλιά Φιλίππου ΙΙ, του ούσιαστικού νικητή της ναυμαχίας της Ναυπάκτου (1571). ‘Ο Φίλιππος ΙΙ αντιπάθησε, από ξαρχής, τόν Γκρέκο. ‘Ο Γκρέκο κατέφυγε στό Τολέδο. ‘Η ζωή του Γκρέκο άκολούθησε τήν τροχιά της άκμης / παρακμής της ‘Ισπανίας. Τό 1588 (δηλαδή, ένδεκα χρόνια μετά τήν άφιξη του Γκρέκο) οί ‘‘Άγγλοι συντρίβουν τήν Αήττητη ‘Αρμάδα. Τό 1609 ό ‘Ολλανδία κερδίζει τήν άνεξαρτησία της. Τέσσερα χρόνια μετά τόν θάνατο του Γκρέκο άρχίζει ό Τριακονταετής Πόλεμος, πού συμπαραλάζει τήν άυτοκρατορία πού εΐχεν ιδρύσει ό Κάρολος ό Πέμπτος.

Μετά τό λακωνικό αυτό διάγραμμα θέτω και τά έξής έρωτήματα: γιατί ό Γκρέκο έγκαταστάθηκε στην έβραιούπολη Τολέδο; γιατί κατοίκησε στην έβραιοή συνοικία του Τολέδο, σε έβραιοή σπύτι, άνάμεσα σε δύο μεγάλες (τέως) συναγωγές; γιατί έζησε με τήν Χερόνιμα ντέ λας Κουέβας πού, πιθανότατα, ήταν έβραιοή καταγωγής; γιατί (καθώς λένε) δέν τήν παντρεύτηκε ποτέ; γιατί τόν άντιπάθησε ό βασιλιάς; τί πληροφορίες εΐχε ό βασιλιάς για τόν Γκρέκο; γιατί ό Γκρέκο δέν έβαζε άκάνθινο στεφάνι στον Έσταυρωμένο; γιατί ή ‘Ιερή ‘Εξέταση τόν κατηγορήσε (τό 1579) γι’ αυτή του τήν παράλειψη; γιατί ό Γκρέκο δέν ζωγράφιζε ποτέ αίμα; είναι άληθινοί ό ισχυρισμοί πώς οί περίεργες χειρονομίες, πού βλέπουμε στα έργα του Γκρέκο, είναι καθαρώς καθαλιστικές; ό Γκρέκο άνηκε σε κάποια σέκτα της Καμπάλα;

Δέν χρειάζεται να προσθέσω τίποτα άλλο. Δέν άποδέχομαι τήν σχετική νεοελληνική βιβλιογραφία. Δέν πιστεύω τήν κακόγουστη μυθιστορηματική «βιογραφία» του Γκρέκο πού δημοσιεύτηκε τό 1930. Δέν δέχομαι τό όσα «άνεκάλυπτα» ό Κ. Μέρτζος στή Βενετία. Δέν πιστεύω πώς είναι γνήσια τά έργα του Γκρέκο πού κατέχει ή Έθνική μας Πινακοθήκη (παρά τό γνωστό θριαμβευτικό τηλεγράφημα του Ζ. Παπαντωνίου τήν μέρα πού τ’ άγόρασε). Προπάντων, δέν άνέχομαι τήν ένοχη σιωπή όλων των άθηναϊκών περιοδικών τέχνης πάνω στό πρόβλημα του Γκρέκο.

Βέβαια, παραμένει έκκρεμές τό ελληνικό όνομα ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΣ, καθώς και ή έπιμονή του Γκρέκο να υπογράψει ελληνιστί. Κι αυτό ήδη από τήν έποχή πού ζωγράφιζε βυζαντινές εικόνες (όπως τό απέδειξε ό Μανόλης Χατζηδάκης). Πρέπει να πώ άνοιχτά: δέν δίνω μεγάλη σημασία στό όνομα ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΣ. Οί Έβραίοι της Διασποράς πάντα χρησιμοποιούν, σάν καμουφλάζ, όνόματα της χώρας όπου διαμένουν. Και στην Έλλάδα έξέρω πολλούς έβραίους με ελληνικότατα όνόματα. Οί Έβραίοι πάντα έκρυβαν τό όνομά τους. Και εΐχαν δικιο...

Στήν Έλλάδα τείνουμε να ξεχάσουμε ό,τι άφορά τους έβραίους. Είναι κάπως δύσκολο να παραχώσουμε τήν ιστορία. Ξεχάσαμε τά πογκρόμ της Κέρκυρας και της Θεσσαλονίκης. Λησμονήσαμε κιόλας τό παλιό όνομα του ‘Ηρακλείου. Δέν καταφέραμε όμως να εξαφανίσουμε τό όνομα πού φέρουν τά Χανιά. Κι αυτό τό όνομα είναι έβραιοή.

Είμαι γεμάτος άπορίες για τόν Γκρέκο τά θεωρώ έπαρκή τά όσα εΐπαν για τήν καταγωγή του Γκρέκο ό Γκρεγκόριο Μαρανιόν, ό Μάξ Νορντάου, ή Σάρα Λιμποβίτσι και πολλοί άλλοι. Αυτό τό άρθρο είναι μια πρόσκληση για συζήτηση.

ΗΛΙΑΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Παρίσι 1982, του Σταυρού.

Σημείωση: Τηρήθηκε ή όρθογραφία του συγγραφέα.

(‘Από τό περιοδικό «Τομές», τεύχος 87)

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΛΕΥΘ. ΚΑΙ ΕΛΕΝΑΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ

Του καθηγητού κ. Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ

Ο έπισκεπτόμενος σήμερα τή Δημοτική Βιβλιοθήκη Χανίων θά ίδη έν άπό τά σπουδαιότερα άποκτήματά της, τήν Βιβλιοθήκη του συμπολίτου μου Έλευθερίου Κ. Βενιζέλου και της συζύγου Έλενας. Έχει μικράν πινά όμως περιήλθεν αυτή εις τόν Δήμον; Έχει μικράν τινά ιστορία με τήν όποιαν εΐμεθα συνδεδεμένοι ό άείμν. Δήμαρχος της πόλεως Νικόλαος ‘Ιω. Σκουλάς, ό ύποφαινόμενος και οί Έλληνοεβραίοι συμπολίται μας του 1941, άπό τους όποιους δέν ζει κανείς άλλος. Γράφω προχειρώς, διότι τά στοιχεία δέν τά έχω εις τά Χανιά, όσον με βοηθεί ή μνήμη.

Δέν γνωρίζω πώς, πότε και διατί ό Βενιζέλος άπέστειλεν εις τά Χανιά τήν Βιβλιοθήκη του και τά γαλλικά λογοτεχνικά βιβλία της Έλενας. Πρέπει να ήσαν περί τά 100 κιβώτια καινούργη και στερεά, έποποθετήθησαν δε εις αυτά άτάκτως, ως έφαίνετο άπό τά εις έκαστον εύρεθέντα άνορθόγραφα σημεϊώματα των έργατών. Τά κιβώτια αυτά έφυλάσσοντο εις τήν Χαλέπαν εις τό σπύτι του Έθνάρχου κλειστά, όταν ήρχισεν ό πόλεμος. Έγώ δέν εΐχα ιδέα περί της ύπάρξεως του θησαυρού αυτού.

Κατά τήν κατάληψιν άπό τους Γερμανούς της Χαλέπας έγκατεστάθησαν Γερμανοί εις τε τήν οικία του Βενιζέλου και τό παρακείμενον κτήριο, ιδιοκτησίας Κυριακού Θεμ. Μητσοτάκη, τό σπύτι τό όποιον έχρησιμοποίηε ό πρίγκιψ Γεώργιος (1898 - 1906) ως άνάκτορον. Εις τήν κρεββατοκάμαραν του Βενιζέλου έκοιμάτο Γερμανός στρατηγός, άδεία του όποιου ήρχισαν να άδειάζουν τά κιβώτια και να τά χρησιμοποιούν (μετά τίνων βιβλίων) ως καύσιμον ύλην. Μερικά βιβλία έπωλήθησαν άπό τους Γερμανούς εις τήν αγοράν. ‘Ο στρατηγός έδιάλεξε όλα τά βιβλία τά σχετικά με τόν Α΄ Παγκόσμιον Πόλεμον (ξενόγλωσσα) και τά άράδιασε επάνω εις τά μάρμαρα κτιστής θερμάστρας διά να διαβάζει εις ώραν άναπαύσεως. Οί στρατιώται έσταβλίζοντο εις τό σπύτι Μητσοτάκη και έκαιαν και κιβώτια και βιβλία. Αυτό δέν έδούφε τούς πληροφοριοδότας του Δημάρχου Ν. Σκουλά. Έγώ δέν εΐχα καμιά δουλειά εις τήν Χαλέπαν και ήσυχολούμην να καταστήσω κατοικήσιμον τό Παλαιόν Τελωνεϊον, όπου τότε έστεγάζετο τό ‘Ιστορικόν ‘Αρχεϊον Κρήτης τό όποιον διήμυθνα. Με εΐχεν άπειλήσει ό «γεν. γραμματεύς της Γεν. Διοικήσεως Κρήτης» Δασκαλάκης (τέως λογιστής της Σταφιδικής, διορισμένος άπό τόν κατακτητήν), ότι άν δέν κλείσω τό ‘Αρχεϊον, βάλω τζάμια, έπισκευάσω τήν στέγην κ.λπ. εντός όρισμένης προθεσμίας θά μ’ έκρεμούσεν εις τήν εισοδόν του». Πιστώσεις μου έδωσεν. Ηύρα ένα Κισαμίτην έργάτην διά τήν στέγην και ένα Έβραϊον τζαμιτζήν διά τά παράθυρα και έκλεισα τήν εισοδόν και δύο δωμάτια.

Τόν Σκουλάν έβλεπα τακτικά και ήξερα ποιόν ρόλον έπαιζε. Με φωνάζει λοιπόν και μου λέει τά της βιβλιοθήκης Βενιζέλου, και ότι κατώρθωσε και εξέδωκε (τό θηρίον!) διαταγήν της γερμανικής άρχής κατοχής να παραδοθεί αυτή εις τό ‘Ιστορ. ‘Αρχεϊον Κρήτης προς φύλαξιν.

Εις τό ‘Αρχεϊον εΐμεθα τότε τρεις, ό διευθυντής, ό άείμνηστος Χαράλ. Κατσιαδάκης και (έκτακτος) ό φιλόλογος Σόλων Π. Βογιατζάκης. ‘Αλλά τώρα έχρειάζοντο χέρια και κάρρα. Μου έπρομήθευσεν λοιπόν ό άείμν. Σκουλάς τά κάρρα της Δημαρχίας συρόμενα άπό πειναλέα άλογα, λόγω των συνθηκών, και περί τους 15 έργάτας. ‘Ολοι αυτοί μ’ έγνώριζν διότι δις της ήμέρας τουλάχιστον, έρχόμενος εκ Νέας Χώρας και μεταβαίνων εις τό άρ-

Γενική άποψη της άλλοτε Έβρικής συνοικίας στα Χανιά.
Φωτογραφία από το άρχειο του Έβραϊκού Μουσείου.

χειών, έπερνούσα από την Μεγάλη Όβραϊκή, ήσαν δέ όλοι πεινασμένοι Έβραίοι, οί όποίοι έδέχθησαν νά γίνουν χαμάληδες δια νά σηκώσωμεν τά βιβλία του Βενιζέλου. Τούς συνέστησα νά προσέχουν, τούς έμπασα εις τό σπίτι έφορτωθήκαμε 70 άθέωτα κασσόνια καί όσα λυτά βιβλία ηύραμεν. Έμπήκα εις τήν κρεββατοκάμαραν του Γερμανού στρατηγού, έπήρα όλα τά κλοπιμαία (όταν τό έμαθε άργότερα έγινε θηρίον!). Όλα αυτά έφορτώθησαν εις τά κάρρα των σκουπιδιών.

Ένας εργάτης, έξ όνόματος τών άλλων, παρεπονέθη:
— Κύριε διευθυντή μου είναι βαρεία κι' έμεις έχομε τόσες μέρες νά φάμε ψωμί. Μαζανάκια (μελιτζάνες) σκέτα έφάγαμεν σήμερα.

Μουδ' έγώ έφαγα ψωμί, του άπήντησα. Άλλά του Λευτεράκη τά βιβλία θ' άφήσωμε στα χέρια των Γερμανών;

Ο Έβραίος συγκατένευσε, τά κάρρα έπροχώρησαν, έφθασαν εις τήν παραλιάν τά κλειστά κασσόνια έτοποθετήθησαν εις τό ισόγειον. Εύρέθη ξυλεία, έγιναν ράφια, έτοποθετήθησαν τά βιβλία καί κατογράφησαν. Μέ τά πρωτοβρόχια δέν έμπήκε ούτε σταγών νερού εις τό σαράβαλον, τό όποίον έστέγαζε τήν έθνικήν μας μνήμη.

Δυστυχώς τούς Έβραίους τούς έμάζεψαν, τούς έλήστεψαν, τούς έκούρεψαν, καί εις τό τέλος τούς έπνιξαν. Μαζί των έπνίγησαν καί ό τζαμτζής καί οί εργάται πού μέ σκέττες μελιτζάνες χωρίς ψωμί, γιά τό χατήρι του πρίν 5 χρόνια πεθαμένου Βενιζέλου είχαν σηκώσει μερικούς τόννους βαρεία έντυπα.

Έγίνα διευθυντής των Γενικών Άρχείων του Κράτους καί μετά τακτικός καθηγητής του Πανεπιστημίου. Τό Άρχειον έχρειάζετο τόν χώρον καί ή βιβλιοθήκη συναινέσει του άειμν. Σοφοκλή Έλ. Βενιζέλου έδόθη εις τήν Δημότικην Βιβλιοθήκην Χανίων. Προηγουμένως όμως είχεν έπισκεφθή τό Άρχειον μετά μεγάλης συνοδείας ή Κυρία Έλενα, χήρα Βενιζέλου, ή όποία ιδούσα τήν ντουλάπα όπου έφυλάττοντο τά βιβλία της είπεν έν όργη:

— Ποιός ήλιθιος έφερε τά βιβλία μου έδω;

Καί τήν μέν άπάντησιν ελαβεν επί τόπου όξειαν από τόν Κατσιαδάκην. Άλλά δέν είναι ό Τωμαδέκης πού έφερε τά βιβλία ή ό Σκουλας πού διέθεσε τά κάρα των σκουπιδιών μέ τά θησιμαία ζωά! Είναι οί συμπολίται μας Έβραίοι, οί όποίοι μέ κίνδυνον τής ζωής των έμπήκαν εις τήν φωλιάν του λύκου καί τά έγλύτωσαν. Άς είναι αιωνία ή μνήμη του Γιεσούα (αυτόν θυμάμαι τώρα) καί όλων αυτών πού οί πρόγονοί των τουλάχιστον, δύο χιλιάδες χρόνια κατοικούσαν τήν ίδια Κρήτη, τήν ίδια Κυδωνία.

(Άναδημοσιεύεται από τόν «Κήρυκα» Χανίων 19.8.84)

Στοιχεία γιά τήν Ιστορία των Ίσραηλιτικών Κοινοτήτων τής Κρήτης έχουν δημοσιευθεί στα «Χρονικά» τεύχος 39 — Μάιος 1981. Έπίσης στό τεύχος 59 — Μάιος 1983 έχει δημοσιευθεί ή μελέτη του Στ. Ξανθουδίδη: «Οί Έβραίοι έν Κρήτη επί Ένετοκρατίας».

Ό Άντισιωνισμός ταυτόσημος μέ τόν Άντισημιτισμό;

ΑΡΘΡΟ ΤΩΝ D. PRAGER ΚΑΙ J. JELUSHKIN

Εφόσον κάποιος ύποστηρίζει τό δικαίωμα τής ύπάρξεως του Ίσραήλ ως Έβραϊκού Κράτους, έστω κι άν είναι ύπέρμετρα έπικριτικός άπέναντι κάποιας Ίσραηλινής πολιτικής, δέν πρέπει νά θεωρείται άντισιωνιστής. Ό άντι-σιωνιστής είναι εκείνος πού άρνείται στό Ίσραήλ τό δικαίωμα τής ύπάρξεως ως έβραϊκού κράτους. Τό έρώτημα, έπομένως, πού τίθεται είναι: μπορεί κάποιος νά ύποστηρίξει τίς προσπάθειες πού άποβλέπουν στήν καταστροφή του έβραϊκού κράτους καί νά μή θεωρείται ως έχθρός των Έβραίων καί ως άντισημιτιστής;

Οί άντι-σιωνιστές άπαντούν καταφατικά, ύποστηρίζοντας ότι, ένω οί άντισημίτες ξεκινούν από αντίθεση πρós όλους τούς Έβραίους, οί άντι-σιωνιστές ξεκινούν από αντίθεση μόνο ως πρós τό έβραϊκό κράτος καί τούς Έβραίους σάν λαό ή έθνος.

Γιά όρισμένους άντισημίτες ή παραπάνω διαφοροποίησης μεταξύ άντι-σιωνισμού καί άντισημιτισμού, μπορεί νά έχει κάποια σημασία. Για τούς Έβραίους, όμως αυτή ή διαφοροποίηση είναι καθαρά άκαδημαϊκού ενδιαφέροντος. Παρόλον ότι όρισμένοι άντι-σιωνιστές μπορεί, ειλικρινώς, νά πιστεύουν ότι δέν ξεκινούν από κανένα είδος μίσους κατά των Έβραίων, **οί συνέπειες τόσο του άντι-σιωνισμού όσο καί του άντισημιτισμού είναι γιά τόν έβραϊκό λαό ταυτόσημες.**

Ο άντι-σιωνισμός διαφέρει από άλλες εκφράσεις άντισημιτισμού μόνο ως πρós τό συγκεκριμένο σημείο τής έβραϊκής ταυτότητας πού επέλεξε νά μισεί. Όσο από τούς Χριστιανούς του Μεσαίωνα έκαιγαν τούς Έβραίους ζωντανούς, ύποστήριζαν, (ίσως καί ειλικρινά νά τό πίστευαν), ότι δέν έναντιώνονταν πρós όλους τούς Έβραίους, παρά μόνο πρós τούς Έβραίους εκείνους πού επέμεναν νά διατηρούν τά ιουδαϊκά θρησκευτικά τους πιστεύω καί συνήθειες.

Η κα ΦΡΑΝΣΟΥΑΖ ΦΑΜΠΙΟΥΣ ΙΔΡΥΤΗΣ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ «ΙΟΥΔΑΪΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ»

Η «μαντάμ Έφ - Έφ», ή Φρανσουάζ Φαμπιούς είναι ή ανατέλλουσα δύναμη έπιρροής στή γαλλική σοσιαλιστική κυβέρνηση, ή μόνη πού συμβουλεύει — κι ή μόνη πού συμβουλεύεται ό Γάλλος πρωθυπουργός Λωράν Φαμπιούς. Παντρεύτηκαν τόν Άπρίλιο του '81, λίγο πρίν ανέβει στήν έξουσία τό Σοσιαλιστικό Κόμμα, τό όποίου είναι καί οί δύο μέλη, φανατικά. Κοινωνιολόγος, καί σαφώς πολιτικοποιημένη, ή Ξεζυπνη, άβαφη, άνήσυχη Φρανσουάζ, άνηκε, από τήν άρχή, στό στενό περιβάλλον του Φρανσουά Μιττεράν. Άν καί προέρχεται, όπως καί ό Λωράν, από πλούσια άστική οικογένεια — είναι κόρη άδαμαντοπωλών — διάλεξε, από τά φοιτητικά χρόνια, τό δρόμο του σοσιαλισμού, έχει δέ ιδρύσει τήν Κίνηση «Ίουδαϊσμός καί Σοσιαλισμός». Άφισωμένη μητέρα των δύο τους αγοριών — του Τομά καί του Βικτόρ — ή Φρανσουάζ έχει τίς δικές της ιδέες.

«Καθημερινή», 8.8.1984

‘Ο ‘Αντισιωνισμός ταυτόσημος με τόν ‘Αντισημιτισμό;

‘Εξόντωσης τών ‘Εβραίων

Οί αντι-σιωνιστές προβάλλουν μία παρεμφερή επιχειρηματολογία, διακρινόμενοι μόνο ως προς τό συγκεκριμένο Ιουδαϊκό πιστεύω γιά τό όποιο έναντιώνονται στους ‘Εβραίους. ‘Ενώσω, ύποστηρίζουν ή ακόμη και ένεργά άσχολούνται μόνο με τήν έξόντωση ‘Εβραίων στό ‘Ισραήλ καί στίς προσπάθειες γιά τήν καταστροφή του έβραϊκού κράτους, άρνούνται, όπως οί άντισημίτες του Μεσαίωνος, ότι καταφρονούν όλους τούς ‘Εβραίους’ έναντιώνονται μόνο στους ‘Εβραίους εκείνους πού έπιμένουν νά διατηρούν τά Ιουδαϊκά έθνικά τους πιστεύω γιά μία πατρίδα. “Όπως δέ όλίγοι ‘Εβραίοι κατά τόν Μεσαίωνα παραιτήθηκαν από τήν άφοσίωση τους προς τήν ‘Ιουδαϊκή θρησκεία, καί πολύ λίγοι γλύτωσαν από τό μένος τών Χριστιανών άντισημιτών, έτσι καί σήμερα έλάχιστοι είναι οί ‘Εβραίοι πού δέν ταυτίζονται με τήν ιδέα της έβραϊκής έθνότητας, γιά νά γλυτώσουν από τό μίσος τών αντι-σιωνιστών.

Πράγματι, ό ‘Αδόλφος Χίτλερ καί οί ναζί ύπήρξαν οί μόνο άντισημίτες στην ιστορία πού όμολόγησαν άνοιχτά τό μίσο τους έναντιόν όλων τών ‘Εβραίων, άνεξάρτητα από τά θρησκευτικά ή τά έθνικά τους πιστεύω. “Όλοι οί λοιποί άντισημίτες, όπως καί οί αντι-σιωνιστές, ύποστηρίζουν ότι μισούν μόνο τούς ‘Εβραίους εκείνους πού διατηρούν κάποια συγκεκριμένα έβραϊκά πιστεύω.

Στήν πραγματικότητα οί αντι-σιωνιστές διαπνέονται από εκείνο τόν ίδιο άντισημιτισμό όλων τών λοιπών άντισημιτών. Μόνο ως προς τά κριτήρια διαφοροποιούνται. “Όπως όλοι οί άντισημίτες οί αντι-σιωνιστές σήμερα τελούν σέ κατάσταση πολέμου με όλους σχεδόν τούς ‘Εβραίους, (μιά καί σχεδόν κάθε ‘Εβραίος διαπνέεται από κάποιο συναίσθημα της έβραϊκής του ταυτότητας καί ύποστηρίζει τό δικαίωμα της ύπάρξεως του ‘Ισραήλ).

Είναι δυνατόν γιά κάποιον νά άμφισβητεί ότι οί ‘Ιταλοί άποτελούν ένα έθνος, νά εργάζεται γιά τήν καταστροφή της ‘Ιταλίας καί ταυτόχρονα, νά ύποστηρίζει ότι δέν είναι έχθρός του Ιταλικού λαού, άφού δέν μισεί όλους τούς ‘Ιταλούς; Τό έρώτημα είναι σαφώς παράλογο. ‘Εφόσον άρνεϊσαι τόν Ιταλικό έθνικισμό καί κάθε Ιταλικό δικαίωμα γιά μία πατρίδα, έπιζητώντας τήν καταστροφή της ‘Ιταλίας, με όση ειλικρίνεια κι άν ύποστηρίζεις ότι άγαπάς μερικούς ‘Ιταλούς, άποτελείς έχθρό του Ιταλικού λαού.

Τό ίδιο ισχύει γιά εκείνους πού άρνούνται τήν έβραϊκή έθνότητα, τό δικαίωμα τών ‘Εβραίων γιά μία πατρίδα καί ύποστηρίζουν τήν καταστροφή του κράτους τους. Αυτά τά άτομα είναι έχθροί του έβραϊκού λαού, ό δέ όρος πού χαρακτηρίζει αυτά τους τά φρονήματα, άκόμα κι όταν υιοθετούνται από άτομα πού ειλικρινά άγαπούν κάποιους ‘Εβραίους, είναι **άντισημιτισμός**.

Οί αντι-σιωνιστές θά άναπαντοΐσαν ότι ή σύγκριση ‘Ιταλίας καί ‘Ισραήλ είναι παράτυπη, διότι τό ουσιαστικό «‘Ιταλός» έχει ένα έθνικό περιεχόμενο, ενώ τό «‘Εβραίος» έχει μόνο θρησκευτικό περιεχόμενο. ‘Εφόσον δέ ό ‘Ιουδαϊσμός είναι «μόνο μία θρησκεία» καί ό Σιωνισμός άποτελεί ένα έθνικό κίνημα, είναι δυνατόν κάποιος νά άντιτιθεται στον Σιωνισμό χωρίς νά άποτελεί έχθρό του έβραϊκού λαού ή του ‘Ιουδαϊσμού.

Τό έπιχειρήμα αυτό, πέραν τών όσων προαναφέρθηκαν, είναι έσφαλμένο **γιά τέσσερις λόγους**: **Πρώτον**, ξεκινάει με τήν άσυνήθιστη ύπόθεση ότι οί μη ‘Εβραίοι μπορούν νά έρμηνεύσουν στους ‘Εβραίους τό νόημα καί τό περιχόμενο του τί έστί ‘Εβραϊκό. ‘Ο διακεκριμένος ‘Εβραίος θεολόγος, Ραββίνος Emmanuel Rackman έχει διατυπώσει τούτο ως έξής:

«Είμαι ‘Εβραίος καί Σιωνιστής. Γιά μένα οί δύο αυτές ιδιότητες άποτελούν κάτι τό ενιαίο. ‘Επιπλέον, αυτή είναι

ή θέσις του ‘Ιουδαϊσμού μέσα από τήν ιστορία, όπως έγώ τήν άντιλαμβάνομαι... ‘Απαιτώ (άπό τούς μη ‘Εβραίους) νά σεβασθούν τίς θρησκευτικές πεποιθήσεις μου, όπως έγώ τίς άντιλαμβάνομαι κι όχι όπως τίς άντιλαμβάνονται εκείνοι».

Καθ’ όλη τή μακράίωνη ιστορία τους οί ‘Εβραίοι ύποστήριζαν ότι ή έννοια της έβραϊκής έθνότητας, μαζί με τίς έννοιες του Θεού καί της Τορά, συνθέτουν τή βάση του ‘Ιουδαϊσμού. ‘Ο αϋτοορισμός τών ‘Εβραίων ως ένα έθνος με μία πατρίδα στό ‘Ισραήλ, δέν άποτελεί κανένα νέο πολιτικό πιστεύω τών συγχρόνων ‘Εβραίων, αλλά άποτελεί τήν ίδια τήν ουσία του ‘Ιουδαϊσμού.

Δεύτερον, ό ισχυρισμός ότι οί αντι-σιωνιστές δέν είναι έχθροί τών ‘Εβραίων, παρά τήν άπό μέρος τους ύποστήριξη της πολιτικής πού όδηγεί σέ μαζική έξόντωση ‘Εβραίων, είναι γιά νά τό πούμε όσο τό δυνατόν εϋπρεπέστερα, άνειλικρινής. “Αν ό αντισιωνισμός έπιτύχει του σκοπού του νά καταστρέψει τό ‘Ισραήλ όπως έπανελημμένως έχει διακηρυχθεί, τά τρία σχεδόν εκατομμύρια ‘Εβραίων του ‘Ισραήλ, ως καί ένας άνυπολόγιστος άριθμός μη ‘Ισραηλινών ‘Εβραίων, θά σκοτωθούν στην προσπάθεια της υπερασπίσεως του ‘Ισραήλ, καί ένα δεύτερο όλοκαύτωμα θά λάβει χώρα. ‘Η προσπάθεια, συνεπώς, διακρίσεως μεταξύ του αντι-σιωνισμού καί του αντισημιτισμού, άντιμετωπίζεται από τήν πλειοψηφία τών ‘Εβραίων ως δημαγωγική.

Τρίτον, πρό της έγκαθιδρύσεως του κράτους του ‘Ισραήλ τό 1948, ήταν δυνατόν κάποιος νά είναι έναντιόν του Σιωνιστικού Κινήματος καί νά μη χαρακτηριστεί ως έχθρός τών ‘Εβραίων, όπως ακριβώς πρό του 1776, κάποιος μπορούσε νά έναντιωθεί στην άνακήρυξη της ‘Αμερικανικής ‘Ανεξαρτησίας, χωρίς νά χαρακτηριστεί ως έχθρός τών ‘Αμερικανών. ‘Από τή στιγμή, όμως πού έγκαθιδρύθηκαν οί ‘Ηνωμένες Πολιτείες, όποιοι θά ύποστήριζε τήν καταστροφή τους, θά έθεωρείτο, άσφαλώς, έχθρός τών ‘Αμερικανών. Παρομοίως, μετά τήν έγκαθίδρυση του ‘Ισραήλ, ό οιοσδήποτε πού ύποστηρίζει τήν καταστροφή του, θεωρείται έχθρός τών ‘Εβραίων.

Τέταρτον, οί αντι-σιωνιστές θά δυσκολευθούν πολύ νά βρουν άτομα, πού ταυτίζονται ως ‘Εβραίοι, πού δέν θά τούς θεωρήσουν ως θανάσιμους έχθρούς τους. Μελέτες καί σφυγμομετρήσεις άπέδειξαν ότι τό 99% του ‘Αμερικανικού ‘Εβραϊσμού ταυτίζεται με τό δικαίωμα τών ‘Εβραίων γιά τό έβραϊκό κράτος.

Γιά μέν τούς θρησκευόμενους ‘Εβραίους, όπως είδαμε, τό ‘Ισραήλ καί ή έβραϊκή έθνότητα άποτελούν τμήμα του θρησκευτικού τους πιστεύω. ‘Ο αντι-σιωνιστής, συνεπώς, είναι έχθρός τών θρησκευομένων ‘Εβραίων. Γιά δέ τούς άνεξίθρησκους ‘Εβραίους, οί αντισιωνιστές έναντιώνονται προς τό στοιχείο εκείνο του ‘Ιουδαϊσμού πού με τόσο πάθος άποδέχονται, τό ‘Ισραήλ. Οί μόνοι ‘Εβραίοι πού θά μπορούσαν νά δούν τόν αντι-σιωνισμό σάν μία διαφορετική από τόν άντισημιτισμό έκφραση, δέν πιστεύουν ούτε στην έβραϊκή έθνότητα, ούτε στην ‘Ιουδαϊκή θρησκεία.

“Αν καί οί αντι-σιωνιστές διαρκώς άρνούνται ότι είναι άντισημίτες, στά γραπτά τους καί στίς όμιλίες τους σπανίως κάνουν οποιαδήποτε διάκριση μεταξύ Σιωνιστών καί ‘Εβραίων. Γιά προπέτασμα του άντισημιτισμού τους, οί έχθροί του ‘Ισραήλ χρησιμοποιοΐν σχεδόν πάντοτε τόν όρο «Σιωνιστής», ενώ έννοούν ‘Εβραίος.

Στίς 21 ‘Οκτωβρίου 1973 ό Σοβιετικός αντιπρόσωπος στό ‘Ηνωμένα Έθνη, Γ. Μαλικ, διακήρυξε: «Οί Σιωνιστές προβάλλουν τή θεωρία του έκλεκτού λαού, μία άνόητη ιδεολογία». ‘Η φράσις αυτή άποτελεί άριστο παράδειγμα άντισημιτισμού, καλυμένου κάτω από τό ένδυμα του αντισιωνισμού. ‘Η έπίθεση κατά της Ιουδαϊκής εκλεκτικότητας δέν άποτελεί έπίθεση κατά του Σιωνισμού. ‘Η έν-

νοια της έκλεκτικότητας δέν παίζει κανένα ρόλο στόν Σιωνισμό. Άποτελεί μιά θεμελιώδη δοξασία του Ίουδαϊσμού.

Στό χώρο του άραβικού κόσμου οί «άντι-σιωνιστές» έχουν υιοθετήσει πλήρως όλες τίς άντισημιτικές συκοφαντίες, τίς όποιες διαδίδουν μέ τό πρόσχημα του άντι-σιωνισμού. Ό άλλοτε πρόεδρος τής Αιγύπτου καί ήγετική πολιτική προσωπικότητα του άραβικού κόσμου, Γκαμάλ Άμπντέλ Νάσερ, επανειλημμένως αναφέρετο στά πλαστά «Πρωτόκολλα τής Σιών» γιά νά έδραιώσει τήν κατηγορία του ότι τριακόσιοι Σιωνιστές διοικούν τόν κόσμο. Ό βασιλιάς Φεϋζάλ, ήγέτης τής Σαουδικής Άραβίας μέχρι του θανάτου του τό 1975, δημοσίευσε επανειλημμένως τήν κατηγορία ότι Έβραίοι σκοτώνουν μή Έβραίους καί πίνουν τό αίμα τους!

Άντίθετα, προσωπικότητες διαφόρων δογμάτων έχουν επανειλημμένως προειδοποιήσει ότι ό άντι-σιωνισμός είναι στην πράξη άντισημιτισμός. Ό άείμνηστος δρ. Μάρτιν Λούθερ Κίνγκ, όταν άκουσε κάποιον νέγρο φοιτητή του Χάρβαρντ νά έκστομίζει ύβρεις κατά τών Σιωνιστών, είπε:

«Όταν ό κόσμος έπικρίνει τούς Σιωνιστές, έννοεί τούς Έβραίους. Μιλās σάν άντισημίτης».

Έσκεμμένη άγνοια

Εκείνοι πού ύποστηρίζουν ότι μπορούν νά άρνηθουν τήν έβραϊκή έθνότητα καί ύποστηρίζουν τόν άφανισμό του έβραϊκού κράτους, χωρίς νά θεωρούνται άντισημίτες, θά πρέπει νά άγνοούν έσκεμμένα κάθε τί περί Έβραίων, Ίουδαϊσμού, έβραϊκής ιστορίας, Μέσης Άνατολής καί Άραβικού καί Μουσουλμανικού κόσμου. Όταν οί άντι-σιωνιστές άρνούνται κάθε έβραϊκό δικαίωμα επί τής γής του Ίσραήλ, άγνοούν ότι κατά τά τελευταία 3.000 χρόνια τά μόνά ανεξάρτητα κράτη στην περιοχή αϋτή, γνωστά ως Παλαιστίνη ή Ίσραήλ, ήταν έβραϊκά, καί ότι κανένα ανεξάρτητο άραβικό κράτος, δέν ύπήρξε ποτέ σ' αϋτή τή θέση;

Όταν οί άντι-σιωνιστές άπεργάζονται τήν καταστροφή του έβραϊκού κράτους, άγνοούν πόσο ύπέφεραν οί Έβραίοι επί 2.000 χρόνια πού τό κράτος ήταν κατεστραμμένο; Άγνοούν οί Χριστιανοί άντι-σιωνιστές τίς σταυροφορίες, τά πογκρόμ καί τίς άλλες μορφές του άκατανόμαστου διωγμού τών Έβραίων από τή Χριστιανοσύνη; Άγνοούν οί Μουσουλμάνοι άντι-σιωνιστές τούς έξευτελισμούς καί τίς βίαιες επιθέσεις κατά τών θεωρουμένων ως «δευτέρας τάξεως» Έβραίων πολιτών του άραβικού κόσμου, κατά τή διάρκεια του εικοστού αιώνας;

Άγνοούν οί άριστεριστές άντι-σιωνιστές τή συστηματική καταστροφή τής έβραϊκής ζωής σέ όλο τόν κομμουνιστικό κόσμο; Άγνοούν οί άντι-σιωνιστές ότι ή πλειοψηφία τών έξι έκατομμυρίων θυμάτων του Όλοκαυτώματος, θά μπορούσε νά διασωθεί άν ύπήρχε ένα έβραϊκό κράτος; Υποστηρίζοντες τήν καταστροφή του Ίσραήλ, άγνοούν οί άντι-σιωνιστές ότι έκατομμύρια Έβραίων στό Ίσραήλ θά σκοτωθούν, έξαιτίας ενός παρόμοιου έξοντωτικού πολέμου;

Τό γεγονός ότι τά άτομα πού επιδιώκουν όλα αϋτά, αυτοαποκαλούνται άντι-σιωνιστές καί όχι άντισημίτες, άποτελεί, ίσως, ένα ένδιαφέρον ιστορικό στοιχείο. Αϋτό ένδιαφέρει, όμως, μόνο τούς ιστορικούς καί τούς μελετητές. Τόσο ό άντι-σιωνισμός όσο καί ό άντισημιτισμός μπορεί νά αποτελέσουν τήν αίτία ώστε οί Έβραίοι νά καταστούν άστεγοι, νά ύποφέρουν καί νά πεθάνουν. Αϋτή ή διαπίστωση καί μόνο άρκει γιά τούς Έβραίους.

¹Άπόσπασμα από τό βιβλίο «The Nine Questions People Ask About Judaism», τών Dennis Prager καί Joseph Jelushkin, (έκδ. Simon and Schuster, New). Άναδημοσιεύεται από τό «Jewish Chronicle», 30.3.1984.

Τό πρωτότυπο
του έγγραφου.

Ένας ιερόσυλος Δεσμοφύλακας

Του κ. ΑΓΓΕΛΟ - ΔΙΟΝΥΣΗ ΔΕΜΠΟΝΟΥ

Καθόλη σχεδόν τήν περίοδο τής άγγλοκρατίας στην Κεφαλονιά (1809-1864), συστηματικοί καί διοργανωμένοι διωγμοί Έβραίων δέν παρουσιάζονται. Σ' αντίθεση μέ τά άλλα γειτονικά νησιά, ιδιαίτερα Κέρκυρα καί Ζάκυνθο, πού τό ντόπιο στοιχείο έξωθειται σέ μικρές ή μεγαλύτερες πράξεις βίας, ένάντια στους έβραίους συμπολίτες τους⁽¹⁾.

Οί αίτίες είναι πολλές καί ισάριθμες οί αίτιολογήσεις. Η κοινωμία τής Κεφαλονιάς είναι ή πιό φιλελεύθερη σ' όλα τά Έπτάνησα καί σέ εποχή πού τά κηρύγματα του ριζοσπαστισμού γιά **ισότητα - άδελφότητα καί δικαιοσύνη** έχουν άγκαλιάσει τίς λαϊκές μάζες, τά περιθώρια γιά μισαλλόδοξες έέργειες στενεύουν σημαντικά.

Έπειτα, οί Έβραίοι τής Κεφαλονιάς, φτωχοί καί άσημαντοι, δέν άποτελούν άναγωνιστικό στοιχείο στό μεγάλο κεφάλαιο του Νησιού πού τό διαχειρίζονται οί γεωκλήμονες καί καρaboκέρηδες. Γιατί οί Έβραίοι, ούτε γιά τήν άπόκτηση ιδιόκτητης γής ένδιαφέρονται ούτε καί σέ ναυτιλιακές έπιχειρήσεις βρίσκονται μπλεγμένοι. Τό μεταπρατικό μικροεμπόριο πού διεξάγουν καί τό όποιο διακινούν μέ πενιχρά δανεισμένα κεφάλαια, τούς φέρνει πλησιέστερα στό λαϊκό στοιχείο του Νησιού, πού είναι καί εκείνο καταπιεσμένο από τήν άπληστία του «άφέντη», σέ ένα ταξικό παραλληλισμό καί μιά κοινωνική συνοδοιπορία.

Γιά τούτο βλέπουμε τούς ίδιους τούς Έβραίους νά **όμολογούν** τήν «άδελφική» συμπεριφορά τών άγροτών καί έργατικών οικογενειών τής Κεφαλονιάς άπέναντί τους, κάθε φορά πού αναγκάζονται από τή φύση του επαγγέλματός τους νά διανυκτερεύουν μακριά από τίς έστίες τους⁽²⁾.

Οί λιγοστές έβραϊκές οικογένειες πού έντοπίζουμε κατά τή Βενετοκρατία, οί περισσότερες έγκατεστημένες στό Μπόργκο του Άγίου Γεωργίου, έξω από τά τείχη τής τότε πρωτεύουσας, έχουν κατά πολύ πολλαπλασιαστεί, από τίς άρχές του 19ου αιώνα, χάρη στίς όμαδικές άφίξεις Έβραίων από άλλα νησιά του Ίονίου καί τό έξωτερικό.⁽³⁾

Όλοι τους σχεδόν έγκαθίστανται στό Άργοςτόλι καί

Ληξούρι και ελάχιστοι στη γύρω του Άργοςτολιού περιοχή της Λιβαθώς. Οι περισσότεροι είναι μικρέμποροι γεωλόγοι και ελάχιστοι τεχνίτες, ιδίως φανοποιοί και ύφαντες, υποβαθμισμένοι οικονομικά και απομονωμένοι πολιτικά, σ' αντίθεση με εκείνους της Βενετοκρατίας που ήσαν ευκατάστατοι άστοι, με οικονομική επιφάνεια.

Ο νόμος τούς στερεί το δικαίωμα του ισότιμου πολίτη, αφού πρεσβεύει πώς για την απόκτηση δικαιώματος ψήφου, πρώτο και απαραίτητο στοιχείο είναι η **Χριστιανική πίστη**.⁽⁴⁾ Και καθώς στά 'Ιόνια δέν υπάρχουν μουσουλμάνοι, η ρήτρα αυτή, στην οποία μαχητικά αντίταχθηκε ο ριζοσπαστισμός, ή πεμπτουσία δηλαδή του λαϊκού κινήματος,⁽⁵⁾ άφορά αποκλειστικά τούς έβραίους, σέ μία προσπάθεια νά κρατηθούν στό περιθώριο τής πολιτικής ζωής.

Βέβαια ο Νόμος περί έκλογής άπαιτεί, έκτός τών άλλων και κάποια σημαντική οικονομική επιφάνεια, πού και αυτήν στερούνται οι ισραηλίτες. Τουτό όμως είναι ένα γενικότερο προσόν πού δέν έντοπιζεται στό νά άπομονώσει μόνο τό έβραϊκό στοιχείο από τήν πολιτική ζωή, άλλα και όλους τούς προλετάριους.

Γενικά οι συναναστροφές τους έξαντλούνται στόν δικό τους κύκλο, δέν παύουν όμως νά δημιουργούν σχέσεις φιλίας μέ ντόπιους χριστιανούς, ιδίως τούς οικονομικά αδύνατους, μέ τούς όποιους συνεργάζονται και άλληλούποστηρίζονται. Και μολοντί δέν κατοικούν σέ άπομονωμένους χώρους (γκέττο) τούς βρίσκουμε συγκεντρωμένους στην ίδια γειτονία, όπως στό Άργοςτόλι στή συνοικία του Άγίου Γεωργίου, πολύ κοντά στό κέντρο τής πόλης, όπου έχουν συστήσει και τή συναγωγή τους. Η περιοχή εκείνη χαρακτηριζότανε μέ τήν όνομασία **Όβρεακή** για χρόνια και μετά τήν αναχώρηση και του τελευταίου Έβραίου από τό νησί.

Αυτή ή αδύναμη οικονομικά, άλλα ύπολογίσιμη αριθμητικά, κοινότητα του πρώτου μουσού του περασμένου αιώνα, βρίσκεται συνεχώς σέ μόνιμη έμφύλια διαμάχη, ένδεικτικό τής οικονομικής καχεξίας της και σέ σχέσεις αντιδικίας μέ τούς όμόθηρσούς της, τής Κέρκυρας και τής Ζακύνθου, πού οικονομικά πανίσχυροι, τήν κρατούν, κάτω από τήν έμπορική - οικονομική έξάρτησή τους. Τακτικοί πελάτες του έμποροδικείου, συχνά σάν έγκαλούμενοι και κάποτε έγκαλούντες, δέν συγκρούονται μέ τόν Ποινικό Νόμο, για τουτό και τά Ποινικά δικαστήρια τούς άγνοούν.

Οι Έβραίοι, σ' αντίθεση μέ τούς Χριστιανούς συμπολίτες τους, από πολύ παλιά, πρίν ακόμα τό 1830, έχουν δικό τους, αποκλειστικό χώρο, όπου θαούν τούς νεκρούς τους, σέ γήπεδο πού τούς παραχωρήθηκε από τήν Τοπική Κυβέρνηση, στην άμέσως μετά τά Δεσμοπήρια άκάλυπτη έκταση. Σέ έποχή, πρίν τό 1871, πού έπιβλήθηκε ή ταφή τών χριστιανών νεκρών στό Δράπανο, αντί τών περιβόλων τών Ναών πού χρησιμοποιούνταν μέχρι τότε⁽⁶⁾, οι Έβραίοι διαθέτουν δικό τους συγκροτημένο κοιμητήριο στό βορεινό άκρο του Άργοςτολιού, δίπλα στους καταυλισμούς τής άγγλικής μετρέπειτα ή άγγλικανική εκκλησία και μετέπειτα τό αρχαιολογικό Μουσείο.

Ο χώρος στην περιοχή εκείνη είχε τελείως διαφορετική διαμόρφωση από όπως τόν φτάσαμε πρίν τή σεισμική κοσμογονία του 1953. Οι φυλακές του Άργοςτολιού, έργο του Τοποτηρητή Νάπιερ, κατείχανε και τό μικρό γήπεδο, πού βρισκότανε στό χώρο όπου σήμερα τερματίζει ή όδός Βυαγγέλου και Ύπατειάς Δεστούνη, συνορευόντας στό δυτικά μέ τό νεκροταφείο τών Ισραηλιτών, τό όποιο βρισκότανε σέ λειτουργικότητα μέχρι σχεδόν τά τέλη του περασμένου αιώνα, όποτε βαθμηδόν ή κοινότητα έξαφανίστηκε⁽⁷⁾.

Στά 1859, τήν πιό κρίσιμη περίοδο τής άγγλικής πα-

ρουσίας στά 'Ιόνια, διευθυντής τών Δεσμοπηρίων Άργοςτολιού είναι ο Δρ. Α. Ρεσβάνης, ένας ξενοφέρτος άνώτερος ύπάλληλος, από τούς τούσους πού ή άγγλική διοίκηση τοποθετούσε σέ καίριες θέσεις, για νά έξυπηρετήσουν τήν πολιτική της.

Είναι ή έποχή πού τό λαϊκό κίνημα έχει σαφέστατα προσανατολιστεί πρός τήν ένωση μέ τήν Έλλάδα, παρασύροντας τίς λαϊκές μάζες και άνατρέποντας τά σχέδια τών διπλωματών. Η άγγλική διοίκηση σ' αυτή τή λαίλαπα άπάντησε μέ τήν τοποθέτηση άδίστακτων ύπαλλήλων και σκληρών έξουσιαστών. Στίς φυλακές βρίσκονται έγκλειστοι και μαχητικά στελέχη τών έξεγέρσεων του νησιού και καταπιεσμένοι χρεώστες και φτωχοί έξαθλιωμένοι άγρότες και άτυχοι μικρέμποροι, βρίσκονται όμως και κατάδικοι του κοινού ποινικού Δικαίου. Τά δεσμοπήρια του Άργοςτολιού, πού μοιάζουν μέ τεράστιο φρούριο, αυτή τήν έποχή στεγάζουν ένα ούσιαστικά άλλοπρόσαλλο άλλα έκρηκτικό ανθρώπινο δυναμικό.

Ο Ρεσβάνης είναι ένας στυγνός δεσμοφύλακας! Απήλγος, χωρίς ήθικους φραγμούς, δέν διστάζει νά διαστρέψει τούς ίδιους τούς συλλογισμούς του μπρός στή σκοπιμότητα, ή νά μεταβάλλει πορεία μπρός στό συμφέρον! Και πυγμή και έπιμονή και άναληγσία διαθέτει, προσόντα ύπολογίσιμα για τή θέση πού του έχουν έμπιστευθεί, σέ μία έποχή πού τά δεσμοπήρια από πλευράς ύγειονολογικής διαβίωσης, όσο και σωφρονιστικής, βρίσκονται σέ άπαράδεκτα χαμηλό επίπεδο, όπου οι έγκλειστοι κατατυρανώνονται και από τίς συνθήκες διαμονής και από τούς έξουσιαστές δεσμοφύλακες τους!

Είναι ο ίδιος, πού αυτή τήν ίδια έποχή ήρθε σέ ρήξη μέ τόν ποιητή και στοχαστή Άνδρέα Τυπάλλδο Λασκαράτο, τό γνωστό συγγραφέα τών «Μυστηρίων τής Κεφαλονιάς», πού του προσπόρισαν έναν άφορεσμό από τίς εκκλησιαστικές άρχές και αιώνεια δόξα από τήν ιστορία! Για χάρη του, ο για ένα διάστημα δέσμιός του Λασκαράτος, έγραψε τήν περισπούδαστη άναφορά του «Τά παθήματά μου και οι παρατηρήσεις μου στίς φυλακές τής Κεφαλονιάς».⁸

Ο ίδιος είναι πού συγκρούστηκε και μέ τό γιατρό τών φυλακών, άνταρχίατρο Ε. Άραβαντινό, ο όποιος σέ μία προσπάθεια νά τηρήσει τόν όρκο του, τήν ίπποκράτεια ύπόσχεση, άπέναντι στους φυλακισμένους και τή συνείδησή του, συντάσσει άναφορά στην Έφορατική τών Δεσμοπηρίων Έπιτροπή⁽⁹⁾, καταγγέλλοντας τήν άπαράδεκτη τακτική και συμπεριφορά του αρχιδεσμοφύλακα αυτού, πού παραβαίνοντας κάθε θείο και ανθρώπινο νόμο καταδυναστεύει τούς κρατούμενους!

Ο χωρίς ήθικους φραγμούς αυτός «Διευθυντής», μόλις στρώθηκε στή θέση του θεώρησε έπιτρεπτό νά προβάλλει τήν ιερότητα του γειτονικού νεκροταφείου μέ τόν πιό άσύστολο τρόπο. Παίρνοντας άφορμή πώς στό τμήμα πού γειτνιάζει μέ τούς χώρους τής δικαιοδοσίας του, τόν κήπο δηλαδή τών φυλακών, τά τελευταία χρόνια δέν είχε πραγματοποιηθεί ταφή, γιατί οι σέ χρήση τάφο βρισκότανε λίγα μέτρα πιό βορεινά, άνοιξε «**τρεις λίαν μεγάλας κοπροδόχους αίτινες δέχονται όλας τας άκαθαρσίας των εις τας Β', Γ' και Δ' άκτίνας κατοικούντων δεσμίων**».

Η άφόρητη άποφορά, τό άνακάτεμα όστών και λειμμάτων, ο βόρβορος πού συχνά ξεχύνεται, άπώθησε τούς ισραηλίτες από τό χώρο εκείνο και τούς περιόρισε στό έναπομένον τμήμα, τό όποιο συνεχίζουν νά χρησιμοποιούν ως τόπο ταφής. Στόχος του «έντιμου αυτού ύπαλλήλου» είναι νά άποσπάσει τό τμήμα εκείνο του νεκροταφείου από τούς κατόχους του και νά τό χρησιμοποιήσει για τίς άνάγκες του Σωφρονιστηρίου, στό όποιο φιλοδοξούσε νά δημιουργήσει κήπο μέ καλλιέργειες για κατάλωση και έργαστήρια άπασχόλησης τών φυλακισμέ-

νων.

Όταν ή πρώτη φάση τών ενεργειών ευοδώθηκε, χωρίς μάλιστα να υπάρξει διαμαρτυρία, μεταβάλλοντας ένα ιερό χώρο σε κοιπροδόχη αποθώντας τούς κατόχους από τό κοιμητήριό τους, προχώρησε στη δεύτερη φάση, αποβλέποντας να αποκτήσει αποδεικτικά κτησιχειρήσεις, μέ στόχο μάλιστα και τήν υπόλοιπη έκταση.

Ένα χρόνο μετά, και ενώ ή μεταβολή του χώρου σε κοιπροδόχο συνεχίζεται μέ όλα τά επακόλουθα και στην αισθητική και στην ευπρέπεια, ανοίγει τάφρο, αποκαλύπτοντας τά όσα τών πεθαμένων, ποιός γνωρίζει μέ ποιούς υπόπτους στόχους, δικαιολογώντας τήν πράξη του μέ αναληθοφανείς αιτιολογήσεις. Καθόλου άπίθανο να σχεδίαζε να άρχισι τις οικοδομικές εργασίες πού προγραμματίζε άφου διασφάλιζε πώς μέσα στους τάφους δέν ύπήρχε κάτι τό πολύτιμο.

Στήν τελική αυτή ένεργεια ξεσηκώθηκε ή κοινότητα! Όπως και πριν αναλύσαμε τήν περίοδο αυτή οι Έβραίοι τής Κεφαλονιάς είναι κοινωνικά ύποβαθμισμένοι. Άπομονωμένοι πολιτικά και άπωθημένοι στό περιθώριο, χωρίς πόρους ούτε άτομικούς ούτε συλλογικούς, χωρίς στηρίγματα και άδυναμοι, είναι ξρμιαι του κάθε έξουσιαστή, πού έκμεταλλεύεται τήν άδυναμία μπορούσε άκίνδυνα για τόν έαυτό του να επιβάλλει τις θέσεις του σε μία κοινότητα πού συνεχώς φθίνει.

Ό Α. Ρεσβάνης είναι από τή φύση του θρασύς και πάω σ' αυτή τήν άδυναμία τών αντίπαλων του έστησε τόν μηχανισμό τής δολιότητός του. Δυστυχώς ή έβραϊκή κοινότητα δέν διαθέτει έναν Άνδρέα Λασκαράτο να τόν ξεσκεπάσει στην κοινή γνώμη και να τόν εκθέσει στους προϊσταμένους του, γιατί τά μέλη της ζουν τήν άγωνία του άδύναμου πού λογαριάζει να τά βάλει μέ ένα στέλεχος τής έξουσίας!

Παρόλα αυτά ή βεβήλωση είναι τόσο άβάσταχτη πού επιβάλλεται σάν καθήκον να προστατευθούν όχι μόνο οι ιεροί και άπαραβίαστοι χώροι μά και τό περιεχόμενο πού κρατούν πού είναι και προσφιλές και ιερό.

Μέ ένυπόγραφη άναφορά⁽¹⁰⁾, εκθέτουν άπευθείας στον Έπαρχο Κεφαλονιάς, τήν άνώτατη διοικητική Άρχή του Νησιού και πρόεδρο τής Έφορευτικής Έπιτροπής τών Δεσμοτηρίων, τά συμβάντα, διαμαρτυρόμενοι για τήν ιεροσυλία, σε μία προσπάθεια να τούς άναγνωριστεί τό δικαίωμα τους επί του γηπέδου, τό όποιο ό «δεσμοφύλακας» καταπατούσε και έσκύλευε.

Έπειδή πρόκειται για τό πρώτο συλλογικό έγγραφο τής έβραϊκής κοινότητας τής Κεφαλονιάς πού έντοπίζεται σ' αυτή τήν περίοδο, θεωρήθηκε σκόπιμο ή δημοσίευσή του γιατί από τήν εύρύτερη μελέτη του θα μπορούσε να προκύψουν στοιχεία όχι μόνο κοινωνικά και ιστορικά, μά να σταθμιστεί και τό ήθικό βάρος μιας έποχής και τών άτόμων πού τήν ύπηρετούν. Μαζί μέ αυτό, στό τέλος, σε πλήρη μεταγραφή παραθέτω και τήν έκθεση - άπολογία¹¹ του ίδιου του Ρεσβάνη πού έπακολούθησε.

Ό έπαρχος Κεφαλονιάς Κωνσταντίνος Έγγλέσης, δέν μπορούσε να μείνει άδιάφορος σε μία τέτοια καταγγελία. Και να τό ήθελε, από τή φύση του επαγγέλματός του και παρασυρόμενος από τήν καταγωγή του, δέν θα μπορούσε να ρθει σε αντίθεση με τήν κοινή γνώμη πού ήταν έξαιρετικά ευαίσθητη και δέν γνώριζε τί προβλήματα μπορούσε να του δημιουργήσει. Καθόλου όμως άπίθανο και ό ίδιος να συνταράχτηκε από αυτό τό ίδιο τό γεγονός πού μπορεί να μη τό ένέκρινε. Για τούτο έδρασε άστραπιαία⁽¹²⁾.

Διαβιβάζει τήν άναφορά τών Έσραηλιτών στό διευθυντή τών δεσμοτηρίων, προς γνώση, όπισθογραφώντας **ιδιοχειρώς** τις έντολές του, τις όποιες και καλύπτει μέ πλήρη τήν ύπογραφή του.

Τή 24 Αυγούστου 1860

Λιαβιβάζεται προς τόν Κύριον Διευθυντή Δεσμοφύλακα σχετικής άποφάσεως τής Έφορευτικής Έπιτροπής, διά πληροφορίας και έκθεσιν. Έν τούτοις να άναστείλη πάσαν εργασίαν επί του περιού ό λόγος γηπέδου, μέχρις ου επιληφθή του άντικειμένου ή Έπιτροπή μετά τας πληροφορίας του.

Κ. ΙΓΓΛΕΣΗΣ
Έπαρχος και Πρόεδρος⁽¹³⁾

Ό άνορθόδοξος αυτός τρόπος διεκπεραίωσης δημόσιας ύπηρεσίας θέτει πολλά έρωτηματικά!.. Γιατί είναι γνωστό πώς τό Έπαρχείο διαθέτει συγκροτημένο γραφειοκρατικό σύστημα και ή άλληλογραφία θα ήπρεπε να περάσει μέσα από τούς μηχανισμούς αυτούς. Άπεναντίας στα σχετικά βιβλία, Έσωτερικής Άλληλογραφίας του Έπαρχου, όπου μέ σχολαστικότητα αναγράφονται και οι παρατελευταίες ύποδείξεις και κτηρείται πρωτόκολλο τής άλληλογραφίας του, **δέν ύπάρχει** έγγραφη ούτε άπαντητική στην έβραϊκή κοινότητα ως όφειλε, ούτε διατακτική στον διευθυντή τών δεσμοτηρίων! Τούτο σημαίνει πώς ό Έπαρχος άπόφυγε τόν καθιερωμένο δημόσιο δρόμο και χρησιμοποίησε τόν κλειστό ιδιωτικό, προκειμένου να καλύψει τόν άτακτήσαντα ύφιστάμενο του.

Γιατί όπως σε κάθε έποχή πού ή έξουσία είναι δοτή, ό τυπικά προϊστάμενος δέν είναι άναγκαστικά και ό ισχυρός. Σημασία έχει, όχι τό πόστο αλλά τό ποιός στηρίζει τό άτομο πού τό κατέχει. Και στό σημείο αυτό φαίνεται ό Έπαρχος να ένιωθε κάποια άδυναμία άπέναντι στον Διευθυντή δεσμοφύλακα.

Μιά όλόκληρη βδομάδα χρειάστηκε ό Δρ. Ρεσβάνης να συντάξει τήν πληροφοριακή του έκθεση, όπως του ζήτηθηκε από τήν προϊσταμένη του Άρχή. Μεταγραμμένη τή δημοσιεύουμε για εύρύτερη μελέτη. Στην προσπάθειά του να καλύψει τή βέβηλη πράξη του, προβαίνει σε έτεροχρονισμούς και δικαιολογήσεις άτυχες και άστοχες, όπως όλοι οι θρασεις όταν κληθούν στην τάξη.

Αυτή ή άπάντηση μαζί μέ τήν άναφορά τής έβραϊκής κοινότητας και τήν όπισθογράφηση τής έντολής του Έπαρχου μπηκαν και καταχωριάστηκαν στό αρχείο. Συμπερότερο κρίθηκε να τηρηθεί ένα άτυπο status quo, παρό να κινηθεί ή οποιαδήποτε διαδικασία, πού κανείς από τούς ύποκινητές δέν γνώριζε ποιός θα βγει μειωμένος.

Μέ συστηματοποιημένη τακτική να μη διαρεύσει τό θέμα σε οποιαδήποτε έπίσημη έγγραφη, ώστε να δημιουργήσει εύρύτερες άναμοχλεύσεις, ό Κωνσταντίνος Έγγλέσης διατηρεί τό αξίωμα του έπαρχου Κεφαλονιάς, ό Δρ. Α. Ρεσβάνης τή θέση του διευθυντή αρχιδεσμοφύλακα και ή έβραϊκή κοινότητα τό νεκροταφείο της.

Αυτό τό τελευταίο προκύπτει από τήν κανονική λειτουργία του τις δεκαετίες πού άκολούθησαν, για τις όποιες ύπάρχουν έπίσημα στοιχεία. Μάλιστα διαπιστώνεται πώς τήν περίοδο μετά τήν Ένωση, τά δεσμοτήρια έχουν άποχετευτικά προβλήματα μά τις άκαθαρσίες να ξεχειλίζουν στις αύλές και τις άκτίνες, γιατί ή λύση τής μεταβολής του ιερού χώρου τών έσραηλιτών σε κοιπροδόχο και άποχετευτικό βόθρο του συγκροτήματος σταμάτησε⁽¹⁴⁾, χάρη στη θαρραλέα διαμαρτυρία μιας φτωχής και άδύναμης κοινότητας όπως ήταν εκείνη τών έβραίων του 1860.

(Ένδιαφέροντα στοιχεία για τούς Έβραίους τής Κεφαλονιάς περιέχονται στα άρθρα του κ. Άγγελου - Διονύση Δεμπάνου πού έχουν δημοσιευτεί στα «Χρονικά» Έανουαρίου (άρ. 45) και Φεβρουαρίου (άρ. 46) 1982).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πρβλ. "Άγγελο - Διονύση Δεμπόπου, **Έβραϊκά**, μέρος πρώτο, περιόδ. «Η Κεφαλονίτικη Πρόοδος», τομ. Ζ' άριθ. 79-80, σελ. 133. "Αναδημοσιεύθηκε στο περιοδικό **Χρονικά**, τεύχ. 45, "Ιαν. 1982, σελ. 5-6.
2. Βλ. εφημερίδα "Αλήθεια, φ. 8, 4/16.11.1861, σελ. 3β
3. "Επειδή όλες αυτές οι άφίξεις αποτελούνται από οικονομικά αδύναμους, νά υποθέσουμε πώς ή μετανάστευση προκληθήκε από αίτια επιτακτικής ανάγκης.
4. Βλ. Πρακτικά των συνεδριάσεων της Νομοθετικής Συνελεύσεως κατά την πρώτην σύνοδον της Δεκάτης Βουλευτικής περιόδου, Τ. 1, σελ. 528-530, όπου εκθέτονται τά «προσόντα εκλογέων και εκλογίμων».
 - α) Νά είναι γεννημένος (ιθαγενής 'Ιόνιος) εις τό 'Επανησιακόν Κράτος ή πολιτογραφημένος και νά πρεσβεύει την Χριστιανικήν Θρησκείαν.
 - β) Νά έχη συμπληρωμένον τό 21ον έτος της ηλικίας του.
 - γ) Νά είναι κάτοικος του 'Ιονίου Κράτους.
 - δ) Νά έχη εις ιδιοκτησίαν ή επικαρπίαν ή νά νέμηται επί αιώνω δικαιώματι ή επί καιρώ άορίστω άκίνητα αγαθά (κ.τ.λ.).....
 - ε) Νά γνωρίζη γραφήν και άνάγνωσιν...
5. Οι ριζοσπάστες αντιπρόσωποι στά 1861 στην ΙΑ' Βουλή των 'Ιονίων θά φέρουν Νομοσχέδιο πού θά έπανορθώνει την κατάφορη αυτή άδικία. "Η άτυχή όμως αυτή Βουλή διαλύθηκε πριν προλάβει ή προσπάθεια νά υλοποιηθεί. (Πρβλ. Παναγιώτη Πανά, στην εφημερίδα «**Αλήθεια**», φ. 5, 14/26.10.1861, σελ. 3α).
6. Βλ. "Άγγελο - Διονύση Δεμπόπου, **Τό Άργυστόλι Διασκεδάζει**, Άργυστόλι 1979 — Τό Πανηγύρι της Δραπανιώτισσας — σελ. 153.
7. Σήμερα έχει μεταβληθεί σέ μικρό άλσος χωρίς νά έπισημάνεται κανένα ένδεικτικό νεκροταφείον.
8. Τό έργο γράφτηκε στά Ιταλικά γιατί άποσκοπούσε νά διαβαστεί από τόν Άρμοστή και την Ιεραρχία της άγγλικής έξουσίας πού άγνοούσαν τά ελληνικά. Μεταφράστηκε από τόν καθηγητή Χαρ. Άντωνάτο και βρίσκεται σέ όλες τίς εκδόσεις '**Απάντων** του Άνδρέα Λασκαράτου.
9. "Η Έφορατική Έπιτροπή άποτελείται από τόν Έπαρχο, πού είναι και πρόεδρος, τόν εισαγγελέα, τόν Διευθυντή της Έκτελεστικής Άστυνομίας, τόν γιατρό των φυλακών πού συνήθως είναι ό άνταρχίατρος, και τό διευθυντή δεσμοφύλακα.
10. **Τοπικό Ιστορικό Άρχείο Κεφαλονιάς** (Τ.Ι.Α.Κ.), 'Ιονικό Κράτος, Διοίκηση, Φάκελος Δεσμοφυλικού Οίκου 1860. Άναφορά των ύποφαινομένων έβραίων διαμενόντων εις την Νήσον ταύτην, φ.43Γ.
11. Τ.Ι.Α.Κ., ό π., Άναφορά 150 του Διευθυντού του Δεσμοφυλικού Οίκου Α. Ρεσβάνη, των Έκλ. Κυρίω Κωνσταντίνω 'Ιγγλέση Έπαρχω και προέδρω της έφορατικής Έπιτροπής, φ. 42Γ.
12. "Η άναφορά της έπιτροπής των έβραίων είναι άχρονόλογη. "Η ήμερομηνία της προκύπτει από την όπισθογραφημένη έντολή του Έπαρχου.
13. Τ.Ι.Α.Κ. ό π., Φάκελος Δεσμοφυλικού Οίκου 1860, φ.43'.
14. Άργότερα και όταν κοινήτητα και νεκροταφείο βρίσκονται σέ παρακμή τό επίδικο τμήμα καταλήφθηκε από την προέκταση του δρόμου και από τότε και τυπικά τά Δεσμοφύλακα βρέθηκαν άποκομμένα από τό έβραϊκό κοιμητήριον.

ΕΓΓΡΑΦΟ 1ο

Έκλαμπρότατε Έπαρχε
Άναφορά

Των ύποφαινομένων έβραίων διαμενόντων εις την Νήσον ταύτην.

Οι ύποφαινομένοι έβραίοι πρό τριάκοντα περίπου ετών έλαβον παρά της κυβερνήσεως τεμάχιον γηπέδου παρά τω Σωφρονιστηρίω της Νήσου ταύτης τό όποιον χρησιμεύει ως νεκροταφείον έν ώ θάπτονται οι όμόθησκοί των.

Ός είναι γνωστόν οι τάφοι οιασδήποτε φυλής ή θρησκείας είναι ιεροί παρ' άπασα τοίς πολιτισμένοις έθνεσι, μάλιστα οι παραβιάζοντες τούς τάφους άυστηρώς τιμωρούνται ύπό του νόμου.

Τό εις τούς έβραίους ως άνω παραχωρηθέν τεμάχιον γηπέδου άείποτε έσεβάσθη ή κυβερνήσις και ό τόπος. Πρό όλίγων μηνών όμως ό Διευθυντής του Σωφρονιστηρίου άμφισβήτησε τό νεκροταφείον εις τούς άναφερομένους. Έσχάτως άναγκασθείς νά ύποκύψη εις τάς διαταγάς των τοπικών άρχων έπένοησε νά τό παραβιάση κατ' άλλον τρόπον. Αύτός επί των τά-

φων εκτελεί άνασκαφάς άγνοούμεν επί ποιώ σκοπώ, Διά των άνασκαφών οι άναφερόμενοι είδον μετά λύπης των εκτεθειμένα τά όστά και την κόνιν των τεθνεώντων όμοθησκων των εις τούς κύνας. Την λύπην των ταύτην σκοπούντες οι άναφερόμενοι νά εκφράσωιν εις την κυβερνήσιν και αιτούμενοι όπως αυτή εύαιρεστηθή νά διατάξη όχι μόνον τόν εις τούς τάφους όφειλόμενον σεβασμόν αλλά και νά γίνει μικρόν τί περίφραγμα ικανόν νά τούς εξασφαλίξη ύπό οιασδήποτε προσβολής.

GIACOBBE VITAL - ABPAAM MATZA ΤΟΥ ΡΑΦΑΗΛ
DAVID MUSTACHI - BENIAMIN LEVI - ELIA VIVANTE Ο ΜΟΜΟΛΟ

ΕΓΓΡΑΦΟ 2ο

Άριθ. 150.
Δεσμοφυλικός Οίκος
Κεφαλληνία τή 31η Αύγουστου 1860

Έκλαμπρότατε κύριε,

Έντιμοποιούμαι νά καθυποβάλω τή Έντίμω Έφορατική Έπιτροπή τας επί της ένταύθα έπισηματομένης άναφοράς πληροφορίας και εκθεσί μου, προσκαλώ την Έντιμον Έφορατικήν Έπιτροπήν νά ένθυμηθή ότι εις τό τεμάχιον γηπέδου όπερ οι 'Ισραηλίται διατείνονται ότι είναι τό νεκροταφείον των, κατά τό 1859 κατεσκευάσθησαν τρεις λίαν μεγάλοι κοπροδόχοι, οίτινες δέχονται όλας τάς άκαθαρσίας των εις την Β', Γ' και Δ' άκτίνα κατοικούντων δεσμιών, ώστε διά νά κατασκευασθώσι τότε οι κοπροδόχοι ούτοι, τό γήπεδον εκείνο άνεσκάφη εκ βάθρων, ώστε ούδεις δύναται σημερον νά γνωρίση πού τά όστά των ποτέ ένταφιασθέντων ευρίσκονται.

Είς την έπιτομήν ταύτην οι άναφερόμενοι λέγουσιν ότι πρό όλίγων μηνών ό Διευθυντής του καταστήματος τούτου άμφισβήτησε τό νεκροταφείο τούτο εις αυτούς. Άπαντών ώς προς τούτο διαδηλώ εις ύμάς, ότι τότε δέν άμφισβήτηθή τό νεκροταφείον εις τούς 'Ισραηλίτας άλλ' ένεκα του σεβασμού εκείνου όν εκαστος όφείλει νά έχη διά τούς τεθνεώτας, έμποδίσθη εις τούς 'Ισραηλίτας νά ένταφιάζωσι τούς νεκρούς των εις ένα τόπον εις όν ύπάρχουσι τρεις κοπροδόχοι του Καταστήματος και εις της παρά τω ίδίω Άγγλικής Φρουράς οίτινες πάντοτε εισίν πλήρεις άκαθαρσιών, αι όποιαι ροφώμεναι εκ των περι αυτών χωμάτων όλο τό γήπεδον εκείνο άποκαθίσταται κόπρος δυσωδέστατος ώστε ούδόλωγ και κατά τά αρχάς της θρησκείας και κατά τάς αρχάς της ήθικής είναι κατάλληλος νά δέχρηται τούς νεκρούς, όπερ κατά τόν παρελθόντα Μάρτιον άναγνωρισθέν και ύπό του Έντίμου Τοποτηρητού διετάχθη εις τούς 'Ισραηλίτας ίνα ένταφιάσωσι τόν τότε νεκρόν των εις τόν τόπον όν έγώ ήθελα τούς προσδείξει και τω όντι κατ' εκείνην την έποχήν εις τόπον ύπ' έμού προσδιορισθέντα και πόρρω απέχοντα των έν προκειμένω θέσεων ένταφίασαν και εκείνον και άλλον άκολουθώς.

Καθ' όσον άφορά την παραβίασιν ήν οι άναφερόμενοι λέγουσιν ότι επί του παρόντος έπραξα, ύποβάλλω ότι τό γήπεδον εκείνο όν επί του παρόντος όλο καλλιεργημένον και πλήρες κοπροδόχων ένόμισα δέον νά ένσκάψω ένα λάκκον εις όν νά καταθέσω ποσότητα τινά άσβέστου όν εκαστεύασε τό Κατάστημα, ή εργασία του όποιου ήτο ήδη τετελεσμένη καθ' ήν ήμεραν μοι διεβιβάσθη ή περί ου ό λόγος Άναφορά εις τρόπον ώστε ή Έντιμος Έφορατική Έπιτροπή εύκόλως δύναται νά πεισθή ότι οι 'Ισραηλίται έσφαλμένως προσβάλλουσιν με έως παραβίασαντα τό νεκροταφείον των, ένώ άλλο δέν έποίησα ειμή νά βάλω εις μίαν θέσιν πλήρη δυσωδεστάτων άκαθαρσιών μίαν ύλην καθαροτάτην και ικανήν νά διορθώση και την άτμοσφαιρικήν κατάστασιν του τόπου εκείνου.

Δράτνω όμως την εύκαιρίαν ταύτην και προς άποφυγήν περαιτέρω παραπόνων εκ των άτόμων τούτων, νομίζω δέον ίνα ούτοι προσκληθώσι όπως μεταθέσωσι, εάν δύναται νά τό εύρωσι τά όστά άτινα ύπάρχουσιν εις την θέσιν εκείνην εις τό μέρος όπερ ήρχισαν νά ένταφιάζωνται, διότι ή ύγιεινή του Καταστήματος τούτου άπαιτεί κατεπειγόντως ίνα περαν του τέλους άνοιχθή εις βαθύς τάφρος όπως ρέωσι τά ύδατα εύκόλως διά νά μη διαδίδεται ή ύγρασία εκ του περιτοιχίσματος εις τό Κατάστημα τούτο, και διορθωθή τό άτόπημα όπερ άείποτε ύπήρξε ένταύθα πρόσφορον πολλών και σοβαρών άσθεσιών.

Έχω την τιμήν νά είμαι
Της Ύμετέρας Έκλαμπρότητος
Ταπεινός Ευπειθείς Θεράπων
Α. Ι. Ρεσβάνης
Διευθυντής

עץ חיים הוא

Δένδρον ζωής είναι η Τора...
(Παροιμ. 3:18)